

Emmi Ruusunen

Iina Salmi

KOULUKIUSAAMISEN EHKÄISY RYHMÄYTTÄMISEN AVULLA

Sosiaalialan koulutusohjelma

2015

OPINNÄYTETYÖN NIMI

Ruusunen, Emmi
Salmi, Iina
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Marraskuu 2015
Ohjaaja: Rajaniemi, Kari
Sivumäärä: 52

Koulukiusaaminen, ryhmäyttäminen, ennaltaehkäisy

Opinnäytetyömme aiheena oli koulukiusaaminen. Koulukiusaamista käsiteltiin työssä ja perehdyttiin sen ennaltaehkäisyyn esittämällä ennaltaehkäiseväksi menetelmäksi koululuokan ryhmäyttäminen heti alakoulun alettua.

Kohderyhmänä tässä opinnäytetyössä olivat Kyläsaaren alakoulun ensimmäisen luokan oppilaat. Ryhmäyttämisen menetelminä olivat toiminnalliset tuokioidet, jotka sisälsivät erilaisia leikkejä ja harjoituksia.

Toiminnallisten tuokioiden taustalla toimi sosiaalipedagoginen viitekehys, jonka ominaisuuksia otettiin huomioon oppilaille järjestettävässä toiminnassa.

Opinnäytetyömme toiminnallisen osuuden eli ryhmäyttämisen tavoitteina olivat luokan yhdistäminen toimivaksi ryhmäksi ja luokan jäsenten osallistaminen omassa luokkaryhmässään. Nämä tavoitteet pyrittiin saavuttamaan työmme toiminnallisten tuokioiden avulla. Opinnäytetyömme teoriataustojen lisäksi jokaisen tuokion tavoitteet ja toimintakuvaukset sisältyvät opinnäytetyömme raporttiin.

Opinnäytetyömme teoreettisessa osassa määriteltiin ja käsiteltiin toiminnalliseen osuuteen liittyviä asioita; koulukiusaamista, ryhmädynamiikkaa, sekä sosiaalipedagogista viitekehystä.

Ruusunen, Emmi
Salmi, Iina
Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences
Degree Programme in bachelor of social services
November 2015
Supervisor: Rajaniemi, Kari
Number of pages: 52

Keywords: school bullying, grouping, prevention

The purpose of our thesis was school bullying. In the thesis school bullying were discussed and familiarized for prevent it by expressing for the prevention method grouping the school class immediately after the start of primary school.

The target group of this thesis were first grade students from Kyläsaari primary school. Methods for grouping were functional moments, which included different games and exercises.

Background of functional moments was social pedagogical framework and the qualities of framework were observed in actions for students.

In the functional part of our thesis i.e. grouping the goals were unify the class to working group and involve the members of class in their own class group. These goals were tried to achieve by the functional moments. In addition to our thesis theoretical part there is part in thesis which includes goals from every moment and description of actions.

In the theoretical part of thesis defined and discussed things from functional part; school bullying, group dynamics, and also social pedagogical framework.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	KOULUKIUSAAMINEN.....	7
2.1	Mitä on koulukiusaaminen?.....	7
2.2	Kiusaaminen alle kouluikäisten lasten keskuudessa.....	8
3	KOULUKIUSAAMISEN ERI MUODOT	9
3.1	Sanallinen kiusaaminen	9
3.2	Epäsuora kiusaaminen	10
3.3	Fyysinen kiusaaminen.....	10
3.4	Nettikiusaaminen	11
3.5	Milloin kiusaaminen on rikos?	11
4	KOULUKIUSAAMISEN VAIKUTUKSET	12
4.1	Yhteisölliset vaikutukset.....	12
4.2	Yksilölliset vaikutukset.....	13
4.3	Yksinäisyys.....	14
5	KIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY	15
5.1	Kiusaamisen ennaltaehkäisy kotona	15
5.2	Kiusaamisen ennaltaehkäisy koulussa	16
5.3	Koulukiusaamiseen puuttuminen koulussa.....	16
5.4	Puuttuminen kotoa käsin.....	16
5.5	KiVa-koulu	18
5.6	Kiusaamisen ennaltaehkäisy opinnäytetyössämme	18
6	SOSIAALIPEDAGOGIIKKA	19
6.1	Sosiaalipedagogiikan määrittelyä	19
6.2	Sosiaalipedagoginen työorientaatio	20
6.3	Sosiaalipedagoginen viitekehys opinnäytetyössämme	21
6.4	Osallisuus tärkeänä osana sosiaalipedagogiikkaa.....	22
6.5	Yhteisöllisyys lapsiryhmässä.....	24
6.6	Tavoitteita ryhmälle	24
7	RYHMÄN OMINAISUUDET.....	25
7.1	Ryhmän määrittelyä	25
7.2	Ryhmän normit ja roolit.....	26
7.3	Vuorovaikutus ryhmässä.....	27
7.4	RYHMÄN KEHITYSVAIHEET	28
7.4.1	Muotoutuminen.	29
7.4.2	Kuhertelu.....	29

7.4.3	Kiehuminen	30
7.4.4	Yhteistoiminta	30
7.4.5	Luopuminen ja ero	30
7.5	Yksilö ryhmän eri kehitysvaiheissa	31
8	RYHMÄN MERKITYS	31
8.1	Vertaisryhmänä koululuokka	31
8.2	Koulukiusaaminen ryhmäilmionä.....	32
8.3	Kiusaamisen roolit	33
9	RYHMÄYTTÄMISTUOKIOT.....	34
9.1	Tutustuminen	35
9.2	Kaveruus ja luokkahenki	38
9.3	Toisen huomioonottaminen ja hyvät käytöstavat	40
9.4	Koulukiusaaminen, mitä se on ja miten ilmenee koulussa	43
9.5	Luokkahengen vahvistaminen ja teemojen kertailua.....	46
10	JOHTOPÄÄTELMÄT	48
	LÄHTEET	50

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli vähentää koulukiusaamista ryhmäyttämisen avulla. Ryhmäyttämisen tulee tapahtua heti koulun alettua, jotta luokkaan ei ehdi syntyä liikaa pieniä ryhmiä, jonka takia osa saattaa jäädä ulkopuolelle. Uskomme, että hyvä luokkahenki syntyy ryhmäyttämisen avulla. Teoriaa kerromme kiusaamisesta ja sen vaikutuksista, sosiaalipedagogisesta viitekehystä, sekä ryhmäyttämisestä ja ryhmän muodostumisesta.

Pidimme Kyläsaaren koulun juuri ensimmäisen luokan aloittaneille lapsille viisi erilaista tuokiota. Luokkia oli kaksi, joten yhteensä pidimme kymmenen tuokiota. Tuokiot kestivät noin 30 minuuttia. Tuokioiden tarkoituksena oli tutustuttaa lapsia toisiinsa, luoda heidän välillään hyvää luokkahenkeä sekä puhua myös kavereista, ystävydestä ja koulukiusaamisesta. Ekaluokkalaiset ovat vielä pieniä lapsia, joten yhtenä tavoitteenamme tuokioissa oli pitää hauskaa yhdessä. Tuokioissa leikimme ensin hippa-leikkejä, sillä niiden avulla saimme purettua lapsista ylimääräistä energiaa, jonka jälkeen heidän oli helpompi keskittyä muuhun. Tuokioidemme sisältöön kuului myös jokin leikki, jossa oli jonkin näköinen tarkoitus. Jokainen tuokiomme alkoi alkupiirillä ja loppui loppupiirillä, jolloin istuimme ulkona vilttien päällä. Näin saimme tuokioiden alkuun ja loppuun rauhallista aikaa lasten kanssa ja säännöllisyyttä. Alkupiirissä lapset saivat kertoa omia kuulumisiaan. Loppupiirissä keskustelimme lasten kanssa tuokion leikeistä ja niiden tarkoituksista.

Kirjoitimme jokaisesta tuokiosta raportin. Raporteissa kerromme, miten saavutimme tavoitteemme ja tuliko meidän tarkoituksemme ilmi. Raporteista ei selviä lapsien henkilöllisyyttä. Pohdimme myös paljon omaa ohjaamistamme ja sitä, kuinka olisimme voineet toimia paremmin. Huomasimme tuokioita pitäessä, että toisen ryhmän kanssa oli helpompi tuokioita pitää, sillä pystyimme muuttamaan omaa toimintaamme ensimmäiseen tuokioon verrattuna paremmaksi. Pohdimme myös tuokioiden ajankohtaa ja sen merkitystä. Mielestämme tuokiomme sujuivat kuitenkin kaikin puolin hyvin.

2 KOULUKIUSAAMINEN

Mannerheimin lastensuojeluliiton nettisivujen mukaan Suomen peruskoulussa toistuvan kiusaamisen uhriksi joutuu noin 6-10% oppilaista. Koulukiusaamista ja sen yleisyyttä on kuitenkin vaikea tutkia, sillä oppilaiden on vaikea määritellä koulukiusaaminen ja heidän on myös vaikea myöntää, että heitä kiusataan tai että he ovat kiusaajia. Nettisivujen mukaan myös alakoulussa kiusaamista tapahtuu useammin kuin yläkoulussa. Yläkouluun siirryttäessä kiusaaminen vaihtaa suuresti muotoaan ja kiusaaminen muuttuu omalla tavallaan myös rajummaksi. Silloin varsinkin on vaikeaa myöntää kiusatuksi joutuminen, sillä silloin pelätään, että kiusaaminen jatkuu entistä pahemmin ja saadaan ”reetupukin” maine. (MLL WWW-sivut)

2.1 Mitä on koulukiusaaminen?

Koulukiusaaminen on paljon puhuttu aihe, mutta mitä se oikeastaan on. Usein tulee mieleen äärimmäisimmät tapahtumat, kuten itsemurhat ja kouluampujat, joiden käytöstä osittain selitellään koulukiusaamisella. Kiusaaminen voi kuitenkin olla monenlaista erilaista toimintaa lyömisestä ulkopuolelle jättämiseen. Kiusaamista voi tapahtua koulussa oppilaiden välillä, mutta myös opettaja voi kiusata oppilasta tai oppilas voi kiusata opettajaa. Kiusaamista tapahtuu myös aikuisten kesken, vaikka juuri aikuisten tulisi näyttää mallia lapsille ja opettaa heille, että ketään ei kiusata.

Hamaruksen (Hamarus 2008, 12) mukaan kiusaaminen on pitkäaikaista, toistuvaa henkistä, ruumiillista tai sosiaalista väkivaltaa, jonka kiusaaja kohdistaa yhteen kiusattuun. Salmivallin (Salmivalli 1998, 33) mukaan taas kiusaaminen on useimmiten ryhmäilmiö, johon vaikuttaa ryhmän jäsenten väliset suhteet.

Monilla meillä on erilaiset käsitykset kiusaamisesta. Niihin vaikuttavat omat taustat, onko itse joutunut kiusatuksi tai onko itse ollut kiusaaja, koulutus ja monet muut asiat. Hamarus kirjoittaa, että kiusaamisesta puhuttaessa puhutaan usein myös jatkuvuudesta, toistuvuudesta ja tarkoituksellisuudesta. Näin ollen ajatel-

laan, ettei kukaan kiusaa ”vahingossa” vaan kiusaaja on selvästi tietoinen omasta käytöksestään. Jatkuvuutta ja toistuvuutta on vaikea määritellä. Kuinka usein ja kuinka pitkään kiusaamista täytyy tapahtua, että asiaan voidaan puuttua, koska se on koulukiusaamista eikä vain tavallista nahistelua? Tässäkin tapauksessa jokainen meistä on yksilö ja jonkun mielestä jo kerran ulkopuolelle jättäminen tuntuu kiusaamiselta kun taas kerran lyöminen on vain normaalia, usein vielä poikien välistä, riitelyä. Kiusaamistilanteissa tulee aina miettiä asiaa kiusatun näkökulmasta. (Hamarus 2008, 13).

Kiusaamisen määrittely ja tunnistaminen on vaikeaa, joten asiasta tulisi keskustella enemmän. Kouluissa on monta eri tahoja ja jokaisella heillä voi olla eri ajatuksia kiusaamisesta. Sen takia olisi erittäin tärkeää, että kouluissa puhuttaisiin siitä, että mitä kiusaaminen on. Opettajat keskustelisivat oppilaiden kanssa ja sen jälkeen yhdessä keskustelisivat oppilaiden näkökulmista kiusaamiseen. On tärkeää ottaa oppilaat mukaan, sillä heidän keskuudessaan kiusaamista eniten tapahtuu. Myös vanhemmille on hyvä kertoa, mitä kiusaaminen on ja kuinka asiaa on määritelty juuri meidän koulusamme. Hamaruksen mukaan, yhteisen ymmärryksen jälkeen kiusaamisen havainnointi ja siihen puuttuminen helpottuu. (Hamarus 2008, 17).

2.2 Kiusaaminen alle kouluikäisten lasten keskuudessa

Usein uskotaan, että pienet lapset varhaiskasvatuksessa eivät vielä osaa kiusata toisiaan eikä näin ollen päiväkodissa kiusaamista tapahdu. Kuitenkaan se ei pidä paikkaansa vaan myös pienet lapset osaavat kiusata ja kokevat kiusaamista. Usein päiväkodissa kiusaamisen ajatellaan olevan normaalia nahistelua, joka kuuluu osaksi jokapäiväistä elämää. Näin ei kuitenkaan ole ja kiusaaminen täytyy saada loppumaan jo päiväkodissa, sillä usein se seuraa sieltä kouluun ja siitäkin vielä pidemmälle. Päiväkodeista mennään usein myös samoihin kouluihin, joten sen kautta saattavat kiusattu ja kiusaaja päätyä samalle luokalle. Jos päiväkodissa ei ole kiusaamiseen puututtu, jatkuu se helposti myös alakoulussa uudella luokalla.

Laura Repo (Repo 2015, 101) on sitä mieltä, että kukaan ei synny kiusaajaksi, vaan muita kiusaava lapsi on oppinut vääränlaisia toimintatapoja. Mistä lapsi taas

oppii erilaisia toimintatapojaan? Onko kiusaamisessakin kyse mallioppimisesta vanhemmilta vai oppiiko lapsi väärät toimintatavat vasta päiväkodissa tai koulussa? (Repo 2015, 9). Lain mukaan varhaiskasvatuksessa ei tarvitse olla kirjallista suunnitelmaa kiusaamisen ehkäisemiseksi kun taas koulussa ja esiopetuksessa täytyy olla. Kuitenkin suunnitelman laatiminen myös varhaiskasvatuksessa esimerkiksi helpottaa henkilökuntaa puuttumaan kiusaamiseen vaikka tulosten mukaan kiusaamista tapahtuu yhtä paljon sellaisessa ryhmässä, jossa suunnitelmaa ei ole.

Jos sanotaan, että kiusaamista ei tapahdu päiväkodissa, niin miksi kiusaamista tapahtuu jo ensimmäisellä luokalla? Kuitenkin välissä on vain kahden kuukauden kesäloma, jonka aikana päiväkotilaisista tulee koululaisia. Lasten identiteetti alkaa muodostua jo varhain, ja jos hän kokee jo silloin koulukiusaamista, kasvaa se osaksi hänen identiteettiään ja siitä on enää myöhemmin vaikea päästä eroon. Lapsi alkaa ajatella, että kiusaaminen on vain osa elämää ja kuuluu siihen. (Repo 2015, 14.)

3 KOULUKIUSAAMISEN ERI MUODOT

Kiusaamisen muotoja on erilaisia. Kaikki kiusaamisen muodot ja tyypit ovat yhtä loukkaavia ja sen takia kiellettyjä. Yleisimpiä kiusaamisen muotoja ovat sanallinen kiusaaminen, epäsuora kiusaaminen ja fyysinen kiusaaminen. Nykyään myös nettikiusaaminen on saanut suuren roolin. (KiVa-koulun www-sivut)

3.1 Sanallinen kiusaaminen

Sanallinen kiusaaminen on yleisin tapa kiusata toista. Sanallista kiusaamista on nimitteli, pilkkaaminen, toiselle nauraminen, toisen tekeminen naurunalaiseksi, uhkailu ja halveksuminen. Sanallista kiusaamista on kaikki se, mitä sanotaan, jotta toiselle tulisi pahamieli. Sanallisen kiusaamisen avulla kiusaaja parantaa omaa asemaansa yhteisössä ja aiheuttaa lisää halveksuntaa kiusatussa. (Hamarus 2008, 46.)

Sanallinen kiusaaminen ei aiheuta mustelmia tai haavoja, mutta se aiheuttaa kiusatulle erittäin pahaa oloa henkisesti. Mustelmat ja haavat parantuvat, mutta sisäiset haavat ja haukut eivät välttämättä. Sanallisella kiusaamisella on mahtavat voimat. Se voi olla niin voimakasta, että kiusattu alkaa itsekin uskomaan saamiensa haukkuja. Hän voi alkaa uskoa olevansa huono, tyhmä ja ruma. Sanallinen kiusaaminen vaikuttaa suoraan lapsen kehittyvään itsetuntoon, joka on muutenkin koetuksella alakoulussa suurten kehitysten takia.

3.2 Epäsuora kiusaaminen

Epäsuora kiusaaminen tapahtuu kiusatun selän takana. Silloin eivät ole kiusaaja ja kiusattu vastakkain. Epäsuoraa kiusaamista on esimerkiksi selän takana puhuminen, juoruilu ja niiden levittäminen. Epäsuoran kiusaaminen tarkoituksena on usein saada manipuloitua muita oppilaita kääntämään selkensä kiusatulle ja näin ollen kiusattu jätetään ryhmän ulkopuolelle. Näin ollen kiusaaja saa enemmän valtaa ja lopulta kiusattu jää aivan yksin. (KiVa-koulun www-sivut). Epäsuoraa kiusaamista tapahtuu myös pienten lasten keskuudessa esimerkiksi koulujen välitunneilla, jolloin ei haluta leikkiä yhdessä vaan jätetään yksi tai useampi ulkopuolelle.

3.3 Fyysinen kiusaaminen

Fyysinen kiusaaminen on tönimistä, lyömistä ja potkimista. Fyysisessä kiusaamisessa kiusaaja käy kiusattuun käsiksi ja aiheuttaa mustelmia ja haavoja. Usein ajatellaan, että sanallinen kiusaaminen on tyttöjen hommaa ja fyysinen kiusaaminen taas poikien. Useimmiten silti koulun pihalla näkee poikien painivan kuin tyttöjen. Siinäkin on vaikeaa määritellä, milloin painimisesta tulee kiusaamista ja milloin se on vain poikien välistä leikkiä. Sinkkonen kirjassaan vertaa välitunneilla tapahtuvaa painia ja tönimistä karhunpoikien painiin luontodokumenteissa. Se on leikkiä, jolla puretaan energiaa ja haetaan kontaktia. Lyönneissä ei ole voimaa ja vanhempi osapuoli ei käytä koko voimaansa töninessään kaveriaan. Leikitappelut ei-

vät myöskään saa yleisöä, mutta kun on kyse oikeasta tappelusta, kerääntyy ympärille katsojia ja naamat alkavat punoittaa ja kiristyä. (Sinkkonen 2011, 50-51.)

3.4 Nettikiusaaminen

Yhä nuoremmilla on älypuhelimet, joilla he pääsevät nettiin ja kaikkiin sovelluksiin, joita on. Nettiin pääseminen ja sillä surffailu ei vaadi minkäänlaista ikärajaa, vaan meistä kuka vain saa sinne mennä. Netin käyttäminen on osa jokapäiväistä elämäämme, joten sen takia nettikiusaamista tapahtuu seitsemänä päivänä viikossa, 24 tuntina, 365 päivänä vuodessa. Nettikiusaaminen on kokoajan läsnä, joten esimerkiksi koulukiusaattu ei pääse kiusaamista karkuun edes koulupäivän päätyttyä kotiin (KiVa-koulun www-sivut).

Netissä kiusaaja voi esiintyä anonyyminä, eli kukaan ei tiedä, kuka kiusaaja on. Kiusaaja voi myös tehdä valeprofiilin jonkun toisen nimellä, tunnetun tai tuntemattoman. Useilla sivustoilla on ylläpitäjiä, mutta he eivät kerkeä kaikki ilmoituksia käymään läpi eivätkä he pysty seuraamaan esimerkiksi profiileja. Moniin sovelluksiin ja sivustoihin kirjauduttaessa kysytään ikää. Siihen on kuitenkin erittäin helppo vain klikata jokin muu vuosiluku on oma, oikea syntymäaika. Kiusaamisen muotoja netissä voi olla esimerkiksi uhkailu, haukkuminen viestien kautta tai yleisesti niin, että kuka vain pääsee sen lukemaan, kuvien levittäminen ja muokkaaminen tai keskusteluryhmien ulkopuolelle jättäminen. Usein voidaan pitää hauskana, kun laitetaan kaverista jokin hassu kuva nettiin. Kuitenkaan silloin ei ajatella, mitä kaveri siitä ajattelee. Usein nettiin kerran laitettu kuva ei sieltä koskaan poistu. Kuvat leviävät tosi nopeasti. (KiVa-koulun www-sivut).

3.5 Milloin kiusaaminen on rikos?

Kun aletaan puhua kiusaamisesta ja rikoksesta, tulee tarkkaan miettiä, täytyykö lain edellyttämät rikoksen tunnusmerkit. Syytteistä puhuminen ja niiden nostaminen ei ole leikin asia, vaan silloin täytyy olla tosissaan. Pahoinpitely, laitton uhkaus ja kunnian loukkaus ovat yleisimpiä rikosnimikkeitä joista voidaan puhun kou-

lukiusaamisen yhteydessä. Asioista tulee kuitenkin olla todisteita ja niiden tulee täyttää tunnusmerkit. (KiVa- koulun www-sivut)

Rikoksista puhuttaessa on tärkeää muistaa, että myös muutkin kuin vain kiusaaja on osallisena rikokseen. Avunantaja ja yllyttäjä ovat kiusaajan rikoskumppaneita ja jos kiusaamisesta nostetaan syyte, niin he ovat myös syyllisiä.

Nuoren rikosoikeudellinen vastuu alkaa vasta 15-vuotiaana rikoslain mukaan, mutta myös tätä nuorempi henkilö on vahingonkorvausvastuussa. Jos lapsi tai nuori esimerkiksi rikkoo toisen omaisuutta tahallaan voidaan hänet tuomita maksamaan uhrille täysi korvaus.

4 KOULUKIUSAAMISEN VAIKUTUKSET

Kiusaamisen vaikutukset ovat yksilöllisiä, yhteisöllisiä, lyhyen aikavälin ja pitkän aikavälin vaikutuksia. Kiusaaminen vaikuttaa meihin kaikkiin eri tavalla. Joihinkin se vaikuttaa rajummin kuin toisiin. Siitä hyvä esimerkki on liian usein puhutut itsemurhat tai kouluampujat, joiden yhteydessä usein mainitaan koulukiusaaminen, syrjintä ja yksinäisyys. Kiusaamista ei saisi tapahtua, eikä ainakaan päästää niin pitkälle, että lisää näitä surullisia asioita ehtii tapahtua.

4.1 Yhteisölliset vaikutukset

Usein oppilaita kehoitetaan puuttumaan kiusaamiseen, jos he sitä havaitsevat. Jos oppilaat tekisivät näin, ei kiusaamista olisi juurikaan. Kuitenkin taustalla siihen, ettei kiusaamiseen uskalleta puuttua on se, että pelkää tulevansa itse kiusatuksi. On helpompaa pysyä sivustaseuraajana tai ottaa yllättäjän tai naurajan rooli, kuin puuttua kiusaamiseen. Koulumaailmassa kiusaaminen luo tiettyjä normeja, joita seurataan. Hamarus (Hamarus 2008, 29) käyttää esimerkkinä kirjassaan, jos jollakin on vaaleat housut ja häntä kiusataan niiden takia, muu luokka välttää käyttämästä myös vaaleita housuja kiusatuksi tulon pelossa. Kiusatun ominaisuuden

vastakohdasta tulee luokassa arvostettu ja haluttu piirre. Kiusaamisen kohteena voi olla myös hyvä koulumenestys. Hyvät arvosanat ja aktiivisuus oppitunneilla voi olla syy kiusaamiseen. Näin ollen tätäkin piirrettä voidaan alkaa karttaa jonka vuoksi ei omaa osaamista uskalleta koulussa näyttää ja se vaikuttaa suoraan oppilaan arvosanoihin ja sitä kautta pitkälle tulevaisuuteen. Turvallinen oppimisympäristö on näin ollen erittäin tärkeä.

Aikuisten tulee puuttua kiusaamiseen, jotta lapset ja nuoret saavat oikean kuvan oikeudenmukaisuudesta. Jos aikuiset eivät kiusaamiseen puutu, vaikka siitä tietävät, antaa se lapsille kuvan, että yhteiset säännöt on tehty rikottaviksi.

4.2 Yksilölliset vaikutukset

Kiusaaminen koululuokalla vaikuttaa jokaiseen yksilöön jollakin tavalla. Kiusaajan rooli on helposti pysyvä, sillä hän ei välttämättä ymmärrä tekevänsä väärin, jos siihen ei puututa. Näin ollen rooli saattaa säilyä ja seurata kiusaajaa työelämään asti. Sivustaseuraajat ajattelevat kiusaamisen olevan oikeudenmukaista ja saattavat mieluummin ottaa yllyttäjän roolin kuin puuttua kiusaamisen pelossa. Näin ollen he uskovat, että joitakin vain kiusataan ja se on ihan oikein.

Kaikkein eniten kiusaaminen vaikuttaa itse kiusattuun. Lyhyen aikavälin vaikutuksia ovat haluttomuus mennä kouluun, arvosanojen laskeminen ja psykosomaattiset oireet. Pitkän aikavälin vaikutuksia on muun muassa masentuminen ja itsetuhoiset ajatukset. Hamarus (Hamarus 2008, 79) kertoo kirjassaan, että skitsofreniaa sairastavien taustatutkimuksissa on selvinnyt, että 30-80% heistä on kokenut seksuaalista- tai fyysistä väkivaltaa, johon lasketaan myös koulukiusaaminen. Näin ollen voidaan todeta, että suuri osa skitsofreniaa sairastavista on elämänsä aikana kokenut jonkin näköistä kiusaamista, joka on voinut olla osa syynä skitsofrenian puhkeamiseen. Kiusaaminen tulee loppujen lopuksi myös yhteiskunnalle kalliiksi pitkien työttömyysjaksojen, sairaalajaksojen, terapiakäyntien ja sairauslomien takia.

Varsinkin pitkään jatkunut kiusaaminen voi aiheuttaa kiusatulle monia henkisiä oireita, jotka saattavat vasta vuosin jälkeen tulla esiin. Kiusaaminen saattaa vaikuttaa itsetuntoon ja luottamukseen. Koulukiusaaminen voi myös vaikuttaa koulumenestykseen, joka taas vaikuttaa jatko-opiskeluihin, joka taas vaikuttaa työelämään. (Hamarus 2008, 78-80)

4.3 Yksinäisyys

”Yksinäisyys on negatiivinen psyykinen tila, jossa ihminen kokee ahdistusta määrällisesti tai laadullisesti puutteellisista ihmissuhteista. Yksinäisyyttä on siis se lamaanuttava tunne, ettei sinulla ole ketään, kenen kanssa puhua, tai ketään, jonka uskot ymmärtävän ajatuksiasi, aikomuksiasi, tunteitasi ja toiveitasi. Yksinäisyyttä on myös se, että seisot koulun pihalla isossa joukossa luokkatovereita mutta tunnet itsesi täysin ulkopuoliseksi, kelpaamattomaksi ja kuulumattomaksi muiden joukossa.” (Junttila 2015, 13.)

Niina Junttila (Junttila 2015, 33-35) on tutkinut lasten ja nuorten yksinäisyyttä. Hänen tutkimuksiansa mukaan yli 10% 4.-5.luokkalaisista tytöistä että pojista kokee yksinäisyyttä pitkäaikaisesti eli yli vuoden emotionaalisesti ja sosiaalisesti. On eri asia olla yksin kuin yksinäinen. Välillä on hyvä olla yksin. Saa tehdä juuri niitä asioita mistä itse välittää, saa rentoutua ja ajatella. On myös niitä, jotka haluavat olla enemmän yksin. He eivät välttämättä kaipaa muiden ihmisten seuraavaan nauttivat yksin olosta. He eivät välttämättä ole yksinäisiä.

Sosiaalisella ja emotionaalisella yksinäisyydellä on myös suuri ero. Alakoulussa nämä kulkevat käsi kädessä. Jos ei sillä hetkellä ole kaveria jonka kanssa leikkiä, on yksinäinen. Vanhetessa ja yläkouluun mennessä aletaan tunnistaa nämä kaksi erillään. Joku saattaa olla isossa kaveriporukassa, mutta tuntee silti itsensä yksinäiseksi. Silloin hän on emotionaalisesti yksinäinen.

5 KIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY

Koulukiusaamisen vähentämisessä suuressa roolissa on ennaltaehkäisy. Kiusaamiseen on vaikeampaa puuttua, jos sitä ehtii jo ilmetä ja silloin kiusaaminen on jo tehnyt jälkensä kiusattuihin ja kiusaaja on jo oppinut tietyn toimintatavan. Tärkeintä on heti pienestä pitäen vanhempien, opettajien ja muiden aikuisten opettaa lapsille, että kiusaaminen ei ole sallittua. Aikuisten tulee näyttää lapsille esimerkkiä, sillä lapset helposti mallioppivat aikuisten toimintatapoja.

5.1 Kiusaamisen ennaltaehkäisy kotona

Lapsien kasvatuksessa suurimmassa roolissa ovat omat vanhemmat. Vanhempien käytöstavat, normit ja aatteet vaikuttavat lapseen, joko positiivisesti tai negatiivisesti. Esimerkiksi vanhempien rasistiset ajatukset tarttuvat lapseen, jos vanhemmat eivät niitä salaile vaan puhuvat niistä ääneen lapsen kuullen. Jos taas vanhemmat hyväksyvät erilaisuuden ja kannustavat lasta hyväksymään muut juuri sellaisena kuin he ovat, oppii lapsikin arvostamaan muita.

Dan Olweus (Olweus 1992, 41) kirjassaan kertoo, että neljä vanhemman kasvatustapaa vaikuttavat lapsen aggressiiviseen käytökseen ja kiusaamiseen, erityisesti koskien poikalapsia. Näitä ovat ensimmäisen hoivaajan, useimmiten äidin, emotionaalinen asenne lasta kohtaan. Jos lapsi ei tunne lämpöä ja omistautumista, lisää se riskiä hänen aggressiiviselle käyttäytymiselleen tulevaisuudessa. Toisena tekijänä on se, että vanhempi hyväksyy lapsen aggressiivisuuden, eikä aseta rajoja sille. Kolmantena tekijänä ovat vanhempien omat kasvatustavat ja rangaistukset. Jos lasta rangaistaan fyysisesti ja lapsi kokee rajuja tunnepurkauksia vanhemmilta, oppii hän myös käyttäytymään väkivaltaisesti. ”*Väkivalta luo väkivaltaa*”. Neljänneksi lapsen tulevaisuuden aggressiiviseen käyttäytymiseen vaikuttaa lapsen temperamentti. Tähän voidaan vaikuttaa vain kasvatuksella. Jokaisella on oma temperamenttinsa, toiset ovat rauhallisempia kuin toiset. Aggressioita ilmenee enemmän aktiivisilla temperamenteilla.

5.2 Kiusaamisen ennaltaehkäisy koulussa

Koulussa kiusaamisen ennaltaehkäisyssä yksi tärkeimpiä asioita on opettajien sitoutuminen asiaan. Opettajien ja myös muun koulun henkilökunnan tulee yhdessä miettiä, mitä kiusaaminen on ja miten siihen puututaan. Tasa-puolisuus ja yhteiset pelisäännöt helpottavat kiusaamisen ehkäisyä. Opettajien tulee myös keskustella oppilaiden kanssa kiusaamisesta ja tehdä selväksi, että koulussa ei kiusaamista hyväksytä.

5.3 Koulukiusaamiseen puuttuminen koulussa

Aikuisten on helppo sanoa lapsille, että kertokaa heti jos teitä kiusataan. Lapsen näkökulmasta se ei kuitenkaan ole välttämättä niin helppoa. Leimaantumisen pelko ja kiusaamisen pahentuminen ja jatkuminen estävät lapsia kertomaan kiusaamisesta. Pelko voi olla myös siitä, että aikuiset eivät kertomisesta huolimatta puutu asiaan.

Jos kiusaamista on tapahtunut ja se tulee ilmi on siihen puututtava heti. Tällöin opettajalla tai muulla kiusaamiseen liittyvällä aikuisella ei saa olla minkäänlaisia ennakkoluuloja ja –ajatuksia oppilaista. Aikuisen tulee olla oikeudenmukainen ja tasapuolinen. Aikuinen ei saa mennä toisen puolelle, vaan hänen täytyy selvittää asia niin, että kuulee molempien osapuolien näkökulman asiasta. (Hamarus 2008, 113-115)

Opettajien ei ole helppoa puuttua kiusaamiseen. Se voi johtua siitä, ettei opettaja koe itseään tarpeeksi koulutetuksi siihen tai hänellä ei ole käytännön kokemusta siitä. Lapsen pahan olon vastaanottaminen on rankkaa. Sen takia on erittäin tärkeää, että myös opettajalla olisi joku, jolle kertoa omasta olostaan. Opettajien hyvinvointi on tärkeää, jotta he jaksavat myös jatkossa puuttua. (Hamarus 2008, 159)

5.4 Puuttuminen kotoa käsin

Sinkkosen (Sinkkonen 2011, 146) mukaan koulukiusaamisen huomaaminen tapahtuu helpoiten vanhempien ja muiden aikuisten kiinnostuessa lapsen elämästä.

Aikuisten tulee jutella lasten kanssa koulusta ja seurata hänen motiiviaan käydä koulua ja viihtyvyyttä koulussa. Jos näihin tulee suuria muutoksia, voi kyseessä olla, että lasta kiusataan tai että lapsi on kiusaaja. Kiusaamistilanteiden selvittäminen vaatii paljon aikaa ja voimia niin aikuisilta kuin lapsiltakin.

Aikuisen tulee jutella lapsen kanssa. Hänen tulee olla aidosti kiinnostunut ja yrittää saada mahdollisimman selkeä kuva lapsen tilanteesta. On tärkeää, ettei vanhempi päästä omaa pahaa tunnettaan tilanteeseen vaan hänen tulee muistaa käyttäytyä ja näyttää hyvää esimerkkiä lapselle. Jos kyse on siitä, että omaa lasta kiusataan, vanhemman tulee mieluummin kertoa koulun opettajalle kiusaamisesta, eikä soittaa kiusaajan vanhemmalle tai varsinkaan alkaa räyhätä kiusaajalle. Opettajien tulee ottaa silloin vastuuta ja alkaa miettiä, miten tilanteen voisi saada selvitettyä. Kun on kyse lasten kiusaamisesta, tulee aikuisten olla mukana tilannetta selvittämässä. (Parvela 2011, 147.)

Jos taas oma lapsi on kiusaaja, tulee silloinkin aikuisen puuttua asiaan. Tilanne täytyy hyväksyä ja ottaa vakavasti. Kiusattua lasta ei saa pitää heikkona eikä hänelle saa antaa sellaista kuvaa, että on hänen vikansa joutua kiusatuksi. Usein vanhempien on vaikea myöntää oma lapsi kiusaajaksi. Asian havaitseminen ja sen myöntäminen on kuitenkin ainoa keino saada kiusaaminen loppumaan.

Välillä vanhemmat voivat myös opettaa lapsilleen, että heidän kuuluu puolustautua ja esimerkiksi lyödä takaisin. Se on kuitenkin väärin. Lapsille ei saa opettaa, että annetaan takaisin samalla mitalla. *”Opettakaakaan lapsenne laskemaan ensin kymmeneen ja hakemaan sitten aikuinen paikalle.”* (Parvela 2011, 154).

Valitettavasti on niitäkin tapauksia, jolloin kiusaaminen ei vain lopu. Jos kiusaajan vanhemmat eivät näe lapsensa käytöksessä minkäänlaista ongelmaa, voi olla, ettei koulullakaan ole enää mahdollisuuksia puuttua tai vaikuttaa asiaan. Silloin on hyvä, jos kiusattu vaihtaa koulua. Se tuntuu väärältä, mutta on pidemmänkanalta hyväksi kiusatun hyvinvoinnille. (Sinkkonen 2011, 148.)

5.5 KiVa-koulu

KiVa- koulu on kehitetty Turun psykologian oppiaineen ja Oppimistutkimus keskuksen yhteistyönä. KiVa-koulu on kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma. Siihen on liittynyt Suomessa noin 2500 koulua. Tämä työväline on kehitetty kasvattajien käyttöön. (KiVa-koulun www-sivut)

Ohjelma jakautuu kahdenlaisiin toimenpiteisiin. Yleisiä toimenpiteitä on koko koulun sitoutuneisuus KiVa-koulu ohjelmaan. Käytävillä on julisteita ohjelmasta, opettajilla on välituntivalvonnassa huomioliivit, jotta uudetkin oppilaat tietävät, ketkä aikuiset ovat osa koulua ja kenelle voi puhua. Ensimmäiselle luokalle pidetään istuntoja kuukauden välein, jolloin keskustellaan kiusaamisesta. Silloin esimerkiksi määritellään yhdessä, mitä kiusaaminen on, miten siihen voi puuttua, kuinka voi auttaa kiusattua kaveria ja kuinka tärkeää on siitä kertoa aikuiselle. Tavoitteena on herättää lapsessa empatian tunnetta ryhmää ja kavereita kohtaan. (Sinkkonen 2011, 150-151).

Toiset toimenpiteet ovat kohdennettuja. Niitä käytetään silloin kuin jo kiusaamista tapahtuu. KiVa-tiimi käy keskustelua kiusaamistilanteeseen kuuluvien oppilaiden kanssa yhdessä ja erikseen. Yhdessä heidän kanssaan yritetään asiaa saada selvitettyä. Välillä voidaan myös ottaa muu luokka mukaan toimenpiteeseen ja heidän kanssaan voidaan keskustella siitä, kuinka saataisiin kiusaaminen loppumaan ja kiusatulle parempi olo. Kiusaajille tehdään selväksi, että kiusaaminen loppuu nyt. (Sinkkonen 2011, 150-152)

Vanhemmille KiVa-koulussa ei ole roolia, sillä ajatellaan, että koulukiusaamisasiat selvitetään siellä missä ne tapahtuvatkin. Opettaja tietää hyvin oppilaansa ja heidän väliset suhteensa. Opettaja tietää luokan ryhmänä ja näkee oppilaiden erilaiset roolit. (Sinkkonen 2011, 150-152).

5.6 Kiusaamisen ennaltaehkäisy opinnäytetyössämme

Opinnäytetyössämme tulemme esittämään ennaltaehkäiseväksi keinoksi koulu-kiusaamiselle ryhmäyttämisen. Ryhmäyttäminen ennaltaehkäisevänä menetelmänä tarkoittaa sitä, että tähän toimenpiteeseen ryhdytään jo varhaisessa vaiheessa heti koulun alettua, ennen kuin kiusaamista ehtii esiintyä. Toimintatuokioissamme, joissa pyrimme ryhmäyttämään alakoulun ensimmäisiä luokkia, olemme me sosionomiopiskelijat opettamassa lapsille toisten huomioimista ja puhuttelemassa heitä tärkeisiin aiheisiin liittyen. Koemme, että kiusaamisesta, toisten huomioimisesta ja ka-verisuhteisiin liittyvistä asioista puhuminen jo ennen kiusaamisen ilmentymistä herättäisi ajatuksia ensimmäisen luokan oppilaissa.

Ennaltaehkäisevän toimintamme taustalta löytyy sosiaalipedagoginen viitekehys, jonka periaatteiden mukaan toimimme. Toiminnan suunnitellussa olemme ottaneet huomioon sekä sosiaalipedagogisen toiminnan, kiusaamisen ennaltaehkäisyn, sekä ryhmän toimintaan liittyviä asioita, teoretietoa sekä oman pohdinnan tuloksella tehtyjä päätelmiä aiheesta.

6 SOSIAALIPEDAGOGIIKKA

6.1 Sosiaalipedagogiikan määrittelyä

Sosiaalipedagogiikan käsitteessä sosiaalinen ja pedagoginen yhdistyvät. Sosiaalisella on monta merkitystä, se on muun muassa yhteiskunnallista ryhmää, yhteisöllisyyttä sekä ihmisten vuorovaikutusta kuvaava käsite. Pedagogiikan kuvatessa yleisesti oppia kasvatuksesta, näiden yhdistyessä puhutaan sosiaalipedagogiikasta. Näin olleen sosiaalipedagogiikkaa voidaan kuvailla kasvatusoppina ja teoriana, jossa keskeistä ovat yhteiskunnalliset kytkennät, yhteisöllisyys, ihmisten keskeisen vuorovaikutukseen liittyvät asiat, sekä pedagogisin menetelmin auttamiseen sosiaalisessa hädässä. (Hämäläinen 1997, 15.) Sosiaalipedagogiikalla pyritään kasvatustyössä vaikuttamaan kaikkiin edellä mainittuihin asioihin, jolloin se koskettaa yksilöitä, yhteisöjä ja koko yhteiskuntaa. Näin ollen voidaan todeta, että kohteena on koko yhteiskunta ja sen jäseneksi kasvaminen.

Kun sosiaalipedagogiikkaa tarkastellaan oppi-, koulutus-, työ- ja tutkimusalana, voidaan se nähdä kokonaisuutena, jossa toteutuu teorian ja käytännön vuorovaikutus, jossa ne täydentävät toisiaan. (Hämäläinen 1997, 11.)

Sosiaalipedagogisessa ajattelussa on tärkeää muistaa sosiaalipedagogisen ajattelun piirteet sekä sen pedagogiset toimintaperiaatteet ja tavoitteet. Pedagogisuus ei tarkoita mitään tiettyä työmuotoa, vaan siinä on kyse pedagogisista toimintaperiaatteista ja ajattelusta, jossa kiinnitetään huomio inhimillisen kasvun mahdollisuuksiin. Esi-merkkinä pedagogiikasta toimii hyvin se, että se voi olla viitekehys, jonka avulla jäsennetään ja kohdataan asioita, jolloin sen teorioita ja ajattelua käytetään apuna kasvatustyössä. (Hämäläinen 1997, 14.)

6.2 Sosiaalipedagoginen työorientaatio

Sosiaalipedagogiikan sanotaan muodostavan sosiaalisen kasvatuksen ammatillisen perustan. Se ei ole vain tietyn ammattiryhmän oppi, vaan kaikissa ihmistyön ammateissa sovellettava ajattelutapa. Sosiaalipedagoginen suuntautuminen tarkoittaa työssä sosiaalipedagogisesta viitekehystä käsin tapahtuvaa toimintaa, jossa hahmotellaan työn tavoitteita, merkitystä ja toimintamenetelmiä. (Hämäläinen 1997, 18.)

Sosiaalipedagogiikan ajattelu- ja toimintatavassa on mahdollisuuksia soveltaa sitä monessa eri työssä. Sosiaalipedagogisella orientaatiolla voidaan työskennellä kaikenikäisten asiakkaiden kanssa erilaisissa ympäristöissä.

Sosiaalipedagogisen työn kiinnittyessä ihmisen arkeen, lähtökohtana on asiakkaan sijaan hänen elämäntilanteensa eikä asiakas itse. Dialogisuus on olennaista työskentelyssä, ja asiakkaan ja työntekijän luoman dialogisen suhteen avulla määritellään työskentelyn kohde ja keskitytään siihen. Työskenneltäessä dialogisessa suhteessa, sekä asiakas että työntekijä antavat oman panoksensa työskentelyyn. Dialogisessa suhteessa on tärkeää, että molemmat osapuolet suostuvat tarkastelemaan omien näkökulmiensa lisäksi myös toisen näkökulmia. (DalMason & Kuosmanen, 2008)

Työskenneltäessä työssä, jossa sovelletaan sosiaalipedagogiikkaa, pitää työn tarkoituksen mukaisesti työntekijän ja asiakkaan löytää yhdessä ratkaisuja ja polkuja, jotka kiinnittyvät samalla asiakkaan elämään ja asiakas kokee itse olevansa oman elämänsä eläjänä, vaikuttajana, valintojen tekijänä sekä kokee ottavansa vastuuta omasta elämästään. Sosiaalipedagogiikan työmenetelmät pyrkivät täten edistämään yksilön osallisuutta omassa elämässään ja yhteiskunnassa. (DalMason & Kuosmanen, 2008)

6.3 Sosiaalipedagoginen viitekehys opinnäytetyössämme

Opinnäytetyömme toiminnallisessa osuudessa hyödynnämme sosiaalipedagogista viitekehystä. Toimintatuokioidemme ajatuksena on ryhmäyttää alakoulun ensimmäisen luokan oppilaita ja näin ehkäistä mahdollista kiusaamista. Ryhmäyttäminen on yksi sosiaalipedagoginen työmenetelmä, sillä se pyrkii parantamaan yksilöiden sekä yhteisön elämänlaatua kyseisellä toiminnalla. Toiminnallisissa menetelmissä pyritään myös korostamaan yksilöiden osallisuutta yhteisössä. (Hämäläinen 1997, 49.)

Opinnäytetyössämme keskitymme sosiaalipedagogisen viitekehyksen avulla osallisuuden, yhteisöllisyyteen ja ryhmän toimivuuteen. Osallisuutta tarkastellaan erityisesti lasten osallisuuden näkökulmasta. Yhteisöllisyyttä ja sen merkitystä tarkastellaan erityisesti siitä näkökulmasta, mikä sen merkitys on lapsiryhmässä ja mitä merkitystä on vertaisryhmällä alakoulussa. (Nivala, 2015)

Sosiaalipedagogisen työn varsinaiset toimintamenetelmät vaihtelevat muun muassa sen mukaan, minkälaisesta toiminnasta on kyse. Sosiaalipedagogiikalla pyritään tukemaan sekä yksilöä, yhteisöä ja yhteiskuntaa, mutta kun tarkastelussa on esimerkiksi tietty yhteisö, tässä tapauksessa alakoulun ekaluokkalaisten luokkaryhmä, pyrimme käyttämään toiminnassamme yhteisöä tukevia pedagogisia menetelmiä. Yhteisön kanssa käytettävät menetelmät vaikuttavat kuitenkin myös yksilöihin. Toiminnassamme tärkeintä on ryhmän tukeminen ja kasvattaminen toimivaksi sellaiseksi. Ryhmäyttäminen on keskeisin tavoitteemme toimintatuokioissamme, joilla pyrimme parantamaan yksilöiden ja koko ryhmän hyvinvointia ja kasvattamaan heitä hyväksi ja toimivaksi ryhmäksi. (Hämäläinen 1997, 48.)

Ihmisen perusominaisuuksiin kuuluvat yhteisöllisyys, elämyksellisyys ja toiminnallisuus. Näin ollen toiminnalliset tuokiot, elämykset, ja kokemukset ryhmän kesken parantavat näitä ja saavat ne toimimaan paremmin. Yksilö myös rakentaa identiteettiään kuulumalla erilaisiin ryhmiin ja ollessaan vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin, jolloin hyvä ja turvallinen ryhmä on myös tärkeää yksilön kehitykselle. (Hämäläinen 1999.) Toimintatuokioissamme vuorovaikutuksen avulla pyrimme siihen, että osapuolet kohtelevat toisiaan tasavertaisina yksilöinä kunnioittaen toisiaan.

Luottamuksellisuus, keskinäinen kunnioitus ja avoimuus ovat peruseriaatteita sosiaalipedagogisessa asiakassuhteessa, joten haluamme pyrkiä toiminnallamme näihin asioihin, jotta ne toteutuisivat myös kyseisessä ryhmässä ja sen toiminnassa. Uskomme sen tukevan ryhmän hyvinvoinnin lisäksi inhimillistä kasvua, joka sitten taas ehkäisisi kiusaamista, kun ryhmän jäsenet kohtelisivat toisiaan tasavertaisina jäseninä. (Hämäläinen 1999.)

6.4 Osallisuus tärkeänä osana sosiaalipedagogiikkaa

Osallisuus tarkoittaa osallisena olemista esimerkiksi yhteisössä, laajemmin käsiteltynä yhteiskunnassa osallisena olemista. Osallisuus on yksilölle tärkeää, se on yksi osa ihmisen hyvinvointia. Osallisena oleminen yhteisöissä ja yhteiskunnassa tuo merkityksiä elämään. Osallisuuden vastakohtana voitaisiin käsitellä osattomuutta tai huono-osaisuutta, esimerkiksi yhteiskunnan tai yhteisön toiminnan ulkopuolelle jäämistä. (Terveyden ja hyvinvointilaitoksen www-sivut 2015)

Sosiaalipedagogiikassa osallisuus on yksi tärkeimmistä käsitteistä. Osallisuutta voidaan tarkastella, kuten sosiaalipedagogiikkaakin ja sen menetelmiä, monesta eri näkökulmasta ja erilaisten ja ikäisten asiakkaiden kohdalla eri tavoin. Esimerkiksi lastensuojelussa nuorten kuulluksi tuleminen on osallisuutta, kun sitten taas työelämässä osallisuutta merkitsee työpaikan saaminen tai nuoren elämässä koulutuspaikan saaminen. Osallisuutta on myös se, että jokainen on oikeutettu sosiaaliturvaan ja sosiaalipalveluihin, jotka ovat sen tarpeessa. Näiden esimerkkien avulla osallisuus voidaan nähdä sosiaalisen syrjäytymisen ja köyhyyden torjumisena, kun osallisuus liittyy elinoloihin. (Nivala & Rynnänen 2013, 19)

Osallisuus yhteisöissä ja yhteiskunnassa tarkoittaa myös sitä, että ollaan osallisina jossain, jossa voidaan itse vaikuttaa tai koetaan, että ollaan osallisina itseään tai yhteisöä koskevissa asioissa. Yksilö voi siis kokea olevansa osallinen esimerkiksi omassa elämässään ja pystyvänsä vaikuttamaan itseään tai yhteisöään koskeviin asioihin, vaikka elinolojen kannalta sillä ei olisi merkitystä, on osallisuudessa tällöin perää yksilön kokemuksen kannalta. (Nivala & Ryyänen 2013 , 19)

Osallisuuden määrittelyä voidaan siis tehdä sen vastakohtia kuvaamalla, tai käyttämällä esimerkkejä siitä mitä se on. Esimerkiksi aktiivisuus ja osallistuminen ovat osallisuuteen liittyviä sanoja, jotka kuvaavat sitä hyvin. Yksilön kokiessa olevansa osallinen omassa elämässään, tulee olla myös kiinnostunut ja halukas vaikuttamaan asioihin. Mikäli yksilö ei ole esimerkiksi kiinnostunut omaan elämäänsä liittyvistä asioista, voidaan silloin sanoa esiintyvän passiivisuutta, joka ei tarkoita yksilön olevan osallinen omassa elämässään. (Nivala & Ryyänen 2013 , 19) Osallistumisesta puhuttaessa, sen liittyessä osallisuuteen, pidetään tärkeänä sitä, että tuntuuko osallistujasta itsestä osalliselta. (Nivala & Ryyänen 2013 , 24)

Lapsen osallisuus voidaan määritellä tarkemmin kuin osallisuus yleisesti. Lapsen maailmassa osallisuus merkitsee lapsen kuulluksi tulemistä lapsen jokapäiväisissä asioissa ja leikeissä. Tähän liittyy myös se, että myös lapsi voi kokea yhteenkuuluvuuden tunnetta päivittäisissä toimissa. Lapsen tulee pystyä itse kokemaan että on osallinen, hyväksytty ja arvostettu jäsen yhteisössä, jossa kasvaa. Osallisuuden tulee olla kasvuyhteisössä muutakin kuin mahdollisuus osallistua. Lapsen tulee pystyä saamaan yhdessäoloon liittyviä kokemuksia niin, että lapsi kohdataan ja hän kokee olevansa turvassa yhteisössä, jossa lapsen tarpeet otetaan huomioon. (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 78.)

Esimerkiksi opinnäytetyössämme on toimintatuokioiden kohderyhmänä luokkayhteisö, joka on juuri aloittanut toimintansa yhdessä. Kyseisessä luokkayhteisössä ja toiminnassamme pidämme tärkeänä, että sen lisäksi, että jokainen lapsi osallistuu toimintaan, myös lapset ovat osallisina tuokioissamme. Lapset saavat omia puheenvuoroja, ja pystyvät esimerkiksi niiden avulla olemaan osallisina koko yhteisöä koskevassa keskustelussa. Olemme painottaneet myös ohjaajien kuuntelemisen lisäksi lap-

sille sitä, että jokaisen lapsen puheenvuoroakin tulee kuulla, ja kunnioittaa toisen vuoroa. Näin jokainen voi tuntea itsensä osalliseksi omassa arkipäivässään ja luokkayhteisössä. Yksi tuokiomme tavoitteista on siis osallistaa lapsia oman luokkaryhmänsä sisällä.

6.5 Yhteisöllisyys lapsiryhmässä

Yhteisössä on tärkeää, että jokainen lapsi tuntee kuuluvansa ryhmään ja sen tuomaan verkkoon. Ryhmän alkuvaiheessa tapahtuu sellaisia asioita, jotka ovat erityisen tärkeitä ryhmän kehitykselle, sillä kuva jäsenistä alkaa heti muodostua. Ensimmäiset viikot uudessa luokassa, tässä tapauksessa ensimmäisellä koululuokalla, ovat tärkeitä sekä aikuisille että lapsille. Lapset oppivat tässä vaiheessa, ryhmän alkuvaiheessa, että voivat itse vaikuttaa ryhmänsä sisällä sosiaalisiin suhteisiin. Lapset oppivat myös, että neuvottelut ja keskustelut kuuluvat ryhmän toimintaan. Kaveruus ei ole myöskään heti vallitseva tila, vaan sen eteen on tehtävä töitä. Lasten tulee oppia ja ymmärtää, että muiden kunnioitus ja hyväksyntä on ansaittava, jotta pystytään leikkimään yhdessä tai päästään mukaan toimintaan. (Alasuutari, Hänninkäinen, Karila, Nummenmaa & Rausku-Puttonen 2006, 111.)

6.6 Tavoitteita ryhmälle

Toimintatuokiomme tavoitteina ovat sen lisäksi, että lapset kokevat olevansa osallisina ryhmässään, myös lasten opettaminen toimimaan ryhmässä. Uskomme ryhmäytämisen edesauttamisen ohjattujen tuokioiden olevan hyödyllistä sen kannalta, että ryhmän toimimisen lisäksi lapset oppisivat huomioimaan ja arvostamaan toisiaan enemmän, sekä pohtisivat asioita, joita ei välttämättä ehditä oppituntien lomassa tarpeeksi käydä läpi.

Tärkein tuokioidemme tavoitteista on ehkäistä koulukiusaamista ryhmäytämisen avulla. Olemme tuokioissa ottaneet huomioon sen, että lasten kanssa keskustelu mukavan yhdessäolon puitteissa on hyvä keino saada ajatukset liikkeelle. Käsittelemme tuokiossa muun toiminnan ohella tärkeitä aiheita lasten kanssa, esimerkiksi kaveruutta, sen merkitystä ja koulukiusaamista. Mainittaessa, että kaveruus ei ole itsestään

selvä asia, on tärkeää käydä lasten kanssa läpi asioita, jotka kaveruuteen liittyvät. Kaikki lapset eivät välttämättä ole tietoisia kiusaamisesta tai kaveruuteen liittyvistä asioista, joten niitä on hyvä mielestämme käydä läpi ennen kuin jokin aiheisiin liittyvä ikävä tilanne tulee eteen. Puhuttamalla lapsia etukäteen sillä saattaisi olla vaikutus tulevaisuudessa mahdollisesti tapahtuviin tai ennakoitaviin tapahtumiin.

7 RYHMÄN OMINAISUUDET

7.1 Ryhmän määrittelyä

Ryhmä määritellään monesti ihmisjoukoksi, jolla on yhteiset tavoitteet ja jonka jäsenet kokevat kuuluvansa ryhmään. Ryhmiä voi olla monenlaisia, kuten esimerkiksi perhe, kaveriporukkaan tai työryhmä. Erilaisiin ryhmiin voidaan jakautua esimerkiksi rodun, poliittisen puolueen tai kouluyhteisön avulla. Ryhmä määritellään tällöinkin ihmisjoukoksi, jolla on jokin yhteinen päämäärä tai erilaisia yhteisiä tavoitteita. Jäsenten tulee olla keskenään vuorovaikutuksessa ja jäsenten tulee tietää kuuluvansa ryhmään. Ryhmien tavoitteita voi olla monenlaisia, ne vaihtelevat sen mukaan millaisesta ryhmästä on kyse ja samanlaiset tavoitteet yhdistävät ryhmää. (Laine 2005, 186.)

Ryhmässä jäsenillä on omat roolinsa ja mahdollisesti tehtäväjako, jolloin jokaisella jäsenellä on oma merkityksensä ryhmässä. Jäsenille voi kehittyä ryhmän myötä yhteisiä käyttäytymispiirteitä ja tapoja. Tällöin voidaan sanoa, että ryhmällä on oma kulttuurinsa ja omat normit, joiden mukaan toimitaan. Ryhmälle muodostuu oma sosiaalinen kulttuuri, kun jäsenille muodostuu omia jäsenten välisiin vuorovaikutukseen liittyviä käyttäytymispiirteitä. Ryhmän sosiaaliseen kulttuuriin kuuluu monia asioita, muun muassa toistensa sosiaalisten tarpeiden tyydyttäminen, toisiin ryhmän jäseniin suhtautuminen, jäsenten väliset valta- ja suosiosuhteet. (Laine 2005, 186.)

7.2 Ryhmän normit ja roolit

Sosiaaliset normit ohjaavat jäsenten toimintaa ja käyttäytymistä. Normeihin mukautetaan ryhmässä ja odotetaan, että niiden mukaan toimitaan. Ryhmän sosiaaliset normit ovat yleensä selkeitä käskyjä, kieltoja, sääntöjä tai toimintaohjeita. Ryhmässä on myös epäsuorasti ilmaistuja odotuksia jäsenille, kuten esimerkiksi sanattomasti sovittuja käytökseen liittyviä piirteitä. (Laine 2005, 187.)

Sosiaalisten normien lisäksi ryhmän toimintaan liittyy sosiaalinen kontrolli, joka toimii jäsenten toisiaan havainnoimalla ja seuraamalla, toteutuvatko normit jäsenten käytöksessä. Normien noudattamatta jättäminen tai rikkominen saattaa johtaa nuhteiluun tai jopa ryhmästä eristämiseen. Sosiaalinen kontrolli pitää huolen siitä, että jäsenet toimivat ryhmän asettamien odotusten mukaisesti eivätkä riko sovittuja tai sanattomasti sovittuja normeja. Ryhmän sosiaalista kanssakäymistä helpottaa huomattavasti se, että jäsenet tietävät käyttäytymissäännöt ja sen, mikä ei ole ryhmän normien mukaista. (Laine 2005, 187.)

Ryhmässä jäsenillä on erilaisia rooleja. Ryhmän sosiaaliset roolit muodostavat ryhmään yhdenmukaisuutta. (Laine 2005, 189.). Ryhmän roolit säätelevät ryhmän toimintaa, ryhmädynamiikkaa. Roolit voivat vaihdella myös tilanteen mukaan. (Kaukkila & Lehtonen 2008, 52.)

Vaikka ryhmien käyttäytymisnormit olisivat yhteisiä, ryhmässä esiintyvät roolit mahdollistavat sen, että jäsenet toimivat eri tilanteissa eri tavalla johtuen jäsenen omasta roolista. Ryhmän normien lisäksi erilaiset roolit kunkin jäsenen kohdalla asettavat juuri sen roolin omaavalle jäsenelle erilaisia odotuksia ja tavoitteita esimerkiksi yksilön käyttäytymiselle. Ryhmän roolit voivat määräytyä epävirallisesti jäsenelle tai ne ollaan voitu sopia virallisesti, esimerkiksi toimitusjohtajan rooli voi olla virallisesti sovittu rooli. Roolit määrittelevät aina jäsenen suhdetta muihin ihmisiin, esimerkiksi rooli määrittelee samalla myös valtasuhteen, mikä on jäsenen valta muihin ja mitä oikeuksia hänellä on. (Laine 2005, 190.)

Ryhmässä roolien omaksumisella on omat vaiheensa, kuten ryhmässä on omat kehitysvaiheensa. Ne vähentävät ahdistusta ryhmässä ja auttavat yksilöä jaksamaan ryh-

mässä. Rooli pitää ensin tunnistaa, ennen kuin sen ottaa omakseen. Rooleja opetellaan ja ne vahvistuvat ryhmän kehityksen myötä. (Kopakkala 2008, 56.)

Ryhmässä esiintyviä rooleja on monenlaisia. Tehtäväroolit ovat virallisesti sovittuja, kuten esimerkiksi edellä mainittu toimitusjohtajan rooli. Niitä voivat olla myös työelämään liittyvän esimerkin lisäksi perheessä lapsen, isän tai aviopuolison roolit, joihin liittyy tietynlaisia virallisesti tai epävirallisesti sovittuja tehtäviä ja odotuksia. Ryhmässä voi esiintyä myös erilaisiin luonteenpiirteisiin tai tunteisiin liittyviä rooleja. Ryhmässä jäsen voi esimerkiksi olla innostajan, rohkaisijan tai pelkurin roolissa. (Kaukkila & Lehtonen 2008, 53).

Valtaroolit määrittelevät, kuka on johtaja ja kuka alaisen roolissa. Esimerkiksi kouluryhmässä voi määräytyä sanattomasti sopimatta ryhmäläiselle rooli, joka on verrattavissa johtajan rooliin, jota muut kuuntelevat ja seuraavat. Ryhmästä voi löytyä myös erilaisia asennerooleja ja vuorovaikutusrooleja. Asenneroolit liittyvät ryhmän normeihin, niitä ovat esimerkiksi syntipukin roolissa oleva ryhmän jäsen tai auttajan roolissa oleva jäsen, jotka muut myös mieltävät näihin rooleihin. Vuorovaikutukseen liittyviä rooleja voivat olla esimerkiksi syrjäytetty, paljon puhuva tai aina hiljaa oleva. (Kaukkila & Lehtonen 2008, 53).

7.3 Vuorovaikutus ryhmässä

Yhteisön vuorovaikutuksen kehittymisen avulla kehitetään myös yksilöiden vuorovaikutustaitoja. Norbert Eliasin mukaan yksilö voi vain yhteisön avulla kehittyä inhimilliseksi olennoksi. Hänen mukaansa yksilö ei myöskään voi edes ymmärtävänsä olevansa yksilö ilman yhteisössä elämistä. (Kaipio 1999, 17.) Tämän mukaan yhteisön eli ryhmän vuorovaikutus on erittäin tärkeää myös yksilön kannalta.

Ryhmän vuorovaikutukseen kuuluu olennaisesti dialogi. Dialogi tarkoittaa vuoropuhelua, joka on keskustelua, jossa otetaan huomioon eri näkökulmat ja ratkaisuvaihtoehdot. Se on luova prosessi, jossa kyseenalaistetaan myös omia ajatusmalleja. Dialogin tarkoitus on, että otetaan huomioon uusia näkökulmia asioista ja käsitellään erilaisia teorioita, uskomuksia ja käsityksiä. Dialogissa on tärkeää, että omat ajatus-

mallit voidaan kyseenalaistaa, sillä silloin ajattelu antaa tilaa uusien ja erilaisten ajatusmallien pohdintaan ja käsittelyyn. (Kaukkila & Lehtonen 2008, 37.)

Dialogissa, samalla ryhmän vuorovaikutuksessa, on erittäin tärkeää kuuntelemisen taito. Vuorovaikutusta itsemme ja muiden välillä täytyy osata kuunnella syvällisemmin. Kuuntelemisen taitoon liittyvät vuorovaikutukseen keskittyminen, toisen vuorovaikuttajan kunnioittaminen, oman vuoron odottaminen, sekä suoraan puhuminen. (Kaukkila & Lehtonen 2008, 38.)

Dialogisessa vuorovaikutuksessa kaikki yhteisön jäsenet voivat liittyä keskusteluun. Kaikki jäsenet voivat jakaa omat näkemyksensä ja omat kokemuksensa niin, että he voivat kuunnella itseään ja toisiaan. Kannustava, luova ja oppimista edistävä ilmapiiri ryhmässä vaatii onnistuakseen tällaista vuorovaikutusta jäseniltään. (Ahtiainen, Alhanen & Kansanaho 2011, 63.)

Mikäli näitä dialogiin kuuluvia asioita ei tapahdu vuorovaikutuksessa, se ei ole hyvää vuorovaikutusta ryhmän kannalta. Esimerkiksi kuunteleminen ja odottaminen on tärkeää, jotta voimme hyväksyä sen, että oikeita vastauksia voi olla enemmän kuin yksi, emmekä tee vain nopeita johtopäätöksiä itse. (Kaukkila & Lehtonen 2008, 39.) Lapsiryhmän kanssa toimiessa dialogisuuden toteutuminen vaatii, että lapsille opetetaan tärkeitä vuorovaikutustaitoja, kuten oman vuoron odottamista ja toisen kunnioittamista esimerkiksi kuuntelemalla kun toisella lapsella on puheenvuoro.

7.4 RYHMÄN KEHITYSVAIHEET

Ryhmän elinkaaren, eri ryhmän ajallista kulkua, kutsutaan ryhmän prosessiksi. Ryhmän kehityksen aikana se käy läpi erilaisia kehitysvaiheita. (Kaukkila & Lehtonen 2008, 24.)

Ryhmän vuorovaikutus kulkee aluksi ohjaajan kautta. Esimerkiksi koulussa luokan vuorovaikutus kulkee aluksi opettajan kautta, kunnes oppilaat tulevat toisilleen tutuksi. Opinnäytetyöhömmme liittyvät tuokiot toimivat myös niin, että aluksi vuorovaikutus kulkee vain ohjaajien kautta, mutta lopulta myös ryhmän kautta. Vuorovaiku-

tus siirtyy ohjaajan kautta kulkemisen jälkeen ensin alaryhmien sisälle, eli ryhmään muodostuvien pienryhmien väliseksi, ja sen jälkeen koko ryhmän väliseksi. (Kopakkala 2008, 58.)

Ryhmän kehitykseen kuuluvia vaiheita voidaan kuvata monien eri teorioiden kautta eri tavoin. Tässä yleisimmät kehitysvaiheet ovat muotoutumisen-, kuhertelun-, kiehumisen-, yhteistoiminnan-, ja luopumisen ja eron- vaiheet. (Kaukkila & Lehtonen 2008, 24.)

7.4.1 Muotoutuminen.

Ryhmäytyminen alkaa heti ryhmän tavatessa ensimmäistä kertaa. Ryhmä alkaa muotoutua niin, että ryhmäläiset alkavat uudessa ryhmässään jakaa tai sopia tehtäviä ja sääntöjä jäsenille. Ensimmäistä ryhmän kehitysvaihetta kutsutaan muotoutumisvaiheeksi. Myös ryhmän toimintatavat ja normit alkavat muokkaantua. Tässä vaiheessa ryhmän jäsenet tukeutuvat ohjaajaan. Ryhmän jäsenet alkavat heti alussa etsiä itselleen sopivaa asemaa ja roolia ryhmässä. Ryhmässä tarkkaillaan toisia ja miten jäsenet käyttäytyvät ja millaisissa rooleissa mahdollisesti jo osa jäsenistä on. Ryhmän alkuvaiheessa toimitaan varovaisesti ja etäisesti. (Kaukkila & Lehtonen 2008, 24.)

7.4.2 Kuhertelu

Ryhmän alkuvaiheen, muotoutumisvaiheen jälkeen koittaa kuherteluvaihe. Ryhmäläiset alkavat tässä vaiheessa olemaan avoimempia toisiaan kohtaan, eivätkä ole niin varovaisia kuin ensimmäisessä vaiheessa. Roolit alkavat selkiytyä ja samalla yhteishenki korostuu. Rentoutuminen on ryhmäläisille helpompaa ja keskustelua on ryhmässä enemmän. Ryhmäläiset ovat kiinnostuneempia toisistaan ja haluavat tutustua toisiinsa. Avuliaisuus, innostuneisuus ja vastaanottavaisuus ovat piirteitä, jotka kuuluvat tähän kehitysvaiheeseen. Ristiriitoja ei vielä synny, ja ryhmän jäsenet ovat näin samaa mieltä asioista. (Kaukkila & Lehtonen 2008, 25.)

7.4.3 Kiehuminen

Kuherrusvaiheen jälkeen ryhmän kehitys siirtyy kiehumisvaiheeseen, jossa ryhmäläiset eivät olekaan enää samaa mieltä kaikista asioista. Ryhmäläiset uskaltavat jo olla eri mieltä ja kyseenalaistaa toisiaan. Muiden kuin iloisten tunteiden ilmaiseminen alkaa, ja ryhmäläiset voivat jopa kyseenalaistaa toistensa mielipiteiden lisäksi ryhmän tehtäviä ja tavoitteita. Uusia yhteyksiä voi syntyä samalla kun ryhmäläiset alkavat mahdollisesti kapinoida toisiaan tai ohjaajaansa vastaan. Ryhmän kesken syntyvät erimielisyydet ovat ryhmän kehitysvaiheen mukaan luonnollisia, ja oikein hoidettuina ne parantavat ryhmää ja sen toimintaa. (Kaukkila & Lehtonen 2008, 25.)

7.4.4 Yhteistoiminta

Ryhmäläiset ovat seuraavassa kehitysvaiheessa, yhteistoimintavaiheessa jälleen innostuneita ryhmästä ja yhteistyö sujuu. Ryhmässä vuorovaikutuksen toimivuuden lisäksi osataan ja uskalletaan käsitellä erimielisyyksiä ja arvostelua. Roolien lisäksi ollaan omaksuttu ryhmän toimintatavat sekä tavoitteet, ja rooleissa toimitaan joustavasti. Ryhmä keskittyy tässä kehitysvaiheessa eniten ryhmän tavoitteiden toteuttamiseen toiminnassaan. Ryhmä on luova ja toimii tehokkaasti. Erilaisuus on ryhmän voimavara, jota hyödynnetään toiminnassa. Ryhmäläisten omat tavoitteet ja tarpeet kulkevat samoissa linjoissa koko ryhmän tavoitteiden kanssa. (Kaukkila & Lehtonen 2008, 26.)

7.4.5 Luopuminen ja ero

Ryhmän viimeinen kehitysvaihe on luopumis- ja erovaihe. Ryhmässä tulee vaihe, jossa luovutaan ryhmästä, toiminta loppuu tai erotaan ryhmästä. Samoin kuin kiehumisvaiheessa, ryhmässä tunteet nousevat pintaan. Ryhmässä tunnetaan samaan aikaan helpotusta, kun sitten taas surua sekä eroahdistukseen liittyviä tunteita. Ahdistavia tunteita ryhmän loppumisesta voidaan käsitellä ryhmän kesken esimerkiksi sopimalla jatkotoimenpiteitä yhteydenpidosta. (Kaukkila & Lehtonen 2008, 26.)

7.5 Yksilö ryhmän eri kehitysvaiheissa

Ryhmä ja ryhmäläiset muuttuvat kehitysvaiheiden mukana. Niinpä myös yksilöt muuttuvat ryhmän mukana. Ryhmässä yksilön muuttuminen on kuitenkin rajallista, roolit eivät yleensä muutu ääritapauksista toisiin. Yksilöt eroavat ryhmässä esimerkiksi siten, miten hyvin ovat innostuneita ja aktiivisia eri kehitysvaiheissa. Eri henkilöt pärjäävät eri kehitysvaiheissa ja tilanteissa eri tavoin ja ovat niissä yksilön ominaisuuksien mukaan vaihtelevasti enemmän esillä. (Kopakkala 2008, 111.)

Yksilöt ovat erilaisia, joten ryhmässä jäsenenä yksilöt pärjäävät eri tavalla eri vaiheissa. Esimerkiksi uuden aloittamisesta innostuva henkilö on parhaimmillaan ryhmän alkuvaiheessa, hän on olennainen osa ryhmän rakentamista ja on erittäin aktiivinen ryhmässä. Toinen ryhmän jäsen saattaa aktivoitua ryhmän kiehumisvaiheessa, jossa on kapinointia tai kilpailua. Esimerkiksi lapsuudessaan yksin kasvanut voi olla kilpailutilanteessa vähemmän mukana kuin sisarusten kanssa kasvanut yksilö, sillä ei innostu kilpailemisesta. Viimeisessä vaiheessa, luopumisessa ja erossa, toisille jää syvempi kaipuu ryhmään kuin toisille. (Kopakkala 2008, 111.)

8 RYHMÄN MERKITYS

8.1 Vertaisryhmänä koululuokka

Opinnäytetyössämme erityisesti tarkastelussa on alakoulun ensimmäisen luokan oppilaat. Näin ollen vertaisryhmästä puhuttaessa keskitytään koululuokkaan vertaisryhmänä. Vertaisryhmällä on oma merkityksensä kehitysympäristönä. Ihminen kuuluu elämänsä aikana moniin erilaisiin vertaisryhmiin, mutta viimeistään koulun aloittaessa lapsi liittyy ensimmäisen kerran vertaisryhmään, joka liittyy kodin ulkopuoliseen maailmaan ja siinä ollaan päivittäin vuorovaikutuksessa toisten vertaisten kanssa. (ryhmäilmiönä s12) Vertaisryhmään kuuluminen tukee sosiaalista kehitystä, kuten Launonen ja Pulkkinen teoksessaan toteavat, että tiedollisen opetuksen lisäksi

koululla on myös tavoitteita, joita ei voi saavuttaa pelkästään tiedollisella opetuksella. (Launonen & Pulkkinen 2004, 46.)

Vertaisryhmä on ympäristö, joka tarjoaa lapsen sosiaaliselle, tiedolliselle ja emotionaalille kehitykselle puitteet. Jo lapsuudessa vertaisryhmässä opitut taidot ovat keskeisiä taitoja myös muissa elämän vaiheissa, kuten parisuhteessa ja ystävyyssuhteissa. Lapsille kouluun siirtyminen tuo uuden ulottuvuuden vertaisryhmässä elämiin, ryhmä on uusi ja vieras, eivätkä samat säännöt vuorovaikutuksessa esimerkiksi perheen tai sisarusten kanssa ole enää luokkaryhmässä yhtä helppoja. Vuorovaikutus vertaisryhmän kesken vaatii lapsilta enemmän taitoa ja sopeutumista. (Salmivalli 1998, 12.)

Tärkeää luokkaryhmään tullessa on oppilaan tulevaisuuden asemalle tärkeää, miten liittyminen ryhmään onnistuu. Ryhmässä lapsen tulee ymmärtää muita ja heidän tavoitteitaan, kuten ryhmässä ryhmän jäsenten kuuluukin. Salmivallin mainitseman tutkimuksen mukaan olennaista ryhmään tulovaiheessa oli se, miten lapsi pyrki kommunikoimaan muiden kanssa ja lähestymään muita sen sijaan että ryhmä olisi itsessään lähestynyt tulijaa. (Salmivalli 1998, 16.) Koululuokan alkaessa muodostua olisi siten tärkeää, että jokainen lapsi pyrkisi ryhmän jäseneksi itse, jotta pääsee osaksi siihen. Ryhmäyttämistuokiomme pyrkivätkin parantamaan lasten vuorovaikutusta ja ryhmän muodostumista niin, että jokaisella olisi mahdollisuus tuntea kuuluvansa osaksi ryhmää.

8.2 Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä

Opinnäytetyömme toiminnallisen osuuden pääperiaatteena on, että hyvä ryhmäyttäminen ja luokkahengen vahvistaminen heti koulun alussa toimisi ennaltaehkäisevänä menetelmänä, jotta koulukiusaamista ei tulisi. Ajatus siitä, että kiusaaminen vaikuttaa koko ryhmään ja ryhmä vaikuttaa kiusaamiseen saa tukea Christina Salmivallin teoksesta Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä.

Opinnäytetyömme suunnitteluvaiheessa jo saimme ajatuksen siitä, että kiusaaminen ei ole vain esimerkiksi kiusatun ja kiusaajan välinen asia, vaan se vaikuttaa koko

luokkaan ja luokkahenkeen, sillä kaikki sen jäsenet ja jäsenten ominaisuudet ja käyttäytyminen vaikuttavat ryhmädynamiikkaan. Salmivallin mukaan vertaisryhmään kuuluminen on kehityksellinen haaste (Salmivalli 1998, 13.), joten toimintamme pyrkii tukemaan oppilaita heidän kohdatessaan ensimmäisen vertaisryhmänsä siirtymään alakouluun.

8.3 Kiusaamisen roolit

Ryhmädynamiikkaa tarkasteltaessa käy ilmi, että ryhmän jäsenillä on erilaisia rooleja ryhmässä. Kuten myös ryhmän eri kehitysvaiheissa, ryhmän prosesseissa, on monia eri vaihteita ja rooleja, myös kiusaamisprosessissa esiintyy monia eri rooleja. Kun kiusaaminen ja sen prosessi koskettaa koko ryhmää, on siinä muillakin ryhmäläisillä erilaisia rooleja, kuin vain kiusaajalla ja kiusaajan uhrilla. (Salmivalli 1998, 46.)

Salmivallin tulkinnat ryhmäläisten rooleista kiusaamisessa ovat peräisin tutkimusprojektista ”Kouluväkivalta ryhmäilmionä” (Salmivalli 1998, 47). Kun ennen jaettiin kiusaajien ja kiusattujen lisäksi muut ryhmän jäsenet vain kontrolliryhmään, ovat tutkimuksen perusteella kiusaamisen roolit ryhmässä tarkentuneet. (Salmivalli 1998, 51.) Tutkimuksen perusteella on todettu, että kiusaajan ja uhrin lisäksi ilmiöstä tunnistettavia rooleja ovat apurit, vahvistajat, puolustajat ja ulkopuoliset. (Salmivalli 1998, 47.)

Kuten aiemmin mainittiin kiusaamisen uhri, on hän ”kiusattua” tarkemmin määriteltynä roolissa, jossa hän joutuu jatkuvan ja toistuvan systemaattisen ahdistelun kohteeksi. (Salmivalli 1998, 52.) Kiusaamista ja uhrin ahdistelua voi tapahtua monessa eri muodossa, ja esimerkiksi tyttöjen ja poikien välinen kiusaaminen voi olla erilaista. Salmivallin mukaan tytöt ovat sosiaalisesti älykkäämpiä, jolloin he kykenevät esimerkiksi epäsuoraan aggressioon, joka voi ilmetä muun muassa muiden ihmisten manipulointina. (Salmivalli 1998, 39.)

Kiusaajan ollessa prosessin pääroolissa hän saattaa myös itse kiusaamisen lisäksi saada vedettyä muita mukaan toimintaansa. Yllyttäminen ja muiden pakottaminen

toimintaan kuuluvat siis kiusaajan rooliin. Kiusaajan mukana toimiva seurailija on apurin roolissa. Apuri ei itse aloita kiusaamista, vaan seuraa kiusaajaa ja auttaa, sekä menee mukaan jo kiusaajan aloittamaan kiusaamiseen. Vahvistaja –roolissa ei olla mukana kiusaamisessa kuten kiusaaja ja apuri, vaan kiusaamista vahvistetaan antamalla positiivista palautetta kiusaajille. Tässä roolissa annetaan huomiota olemalla yleisönä, nauramalla ja kannustamalla. Esimerkiksi huutelu vieressä on vahvistamista. Huutelun lisäksi nauraminen kiusaajan huudoille on vahvistamista. (Salmivalli 1998, 52.)

Onneksi kiusaamisen prosessin rooleissa on myös muitakin, kuin kiusaajia ja kiusaajan ”puolella” toimivia rooleja. Puolustajan roolissa oleva asettuu kiusatun puolelle. Roolissa oleva henkilö yrittää saada kiusaamista loppumaan. Puolustajana kiusaamisen loppumisen lisäksi puolustaja voi yrittää tukea uhria muilla keinoilla. Puolustajan lisäksi löytyy vielä yksi rooli, ulkopuoliset, jotka eivät puutu mitenkään kiusaamistilanteisiin, vaan seuraavat sivusta osallistumatta puolin tai toisin. (Salmivalli 1998, 52.)

Lapsi saattaa toimia kiusaamisprosessin roolissa siten, että on itse tietoinen siitä tai olematta tietoinen roolistaan. Lapsi voi toimia esimerkiksi vahvistajan roolissa tiedostamatta omaa osuuttaan kiusaamisessa. Ryhmässä lapsen voi olla hankala huomata tapoja joilla toimii, vaikka ei hyväksyisi kiusaamista. Näin ollen lapsi voi olla kiusaajan vahvistajan tai apurin roolissa tarkoittamatta toimia roolien ominaisilla tavoilla. (Salmivalli 1998, 53.)

9 RYHMÄYTTÄMISTUOKIOT

Ryhmäyttämistuokiot ovat ennalta suunniteltuja ja valmisteltuja. Tuokioihin on suunniteltu eri kerroilla erilaisia harjoituksia ja teemoja keskusteluja varten. Harjoituksilla on pyritty edistämään lasten vuorovaikutustaitoja ja saada tavoitteita toteuttamaan, kuten kiusaamisen ennaltaehkäisyä ja ryhmäytymistä. Leikit, kuten energian purkamiseen tarkoitettut, kuuluvat myös tuokioihin, jotta lapset keskittyisivät parem-

min muihin harjoituksiin. Seuraavissa kappaleissa esitellään kunkin toimintatuokion tavoitteet, teemat sekä kuvaillaan niissä käytettävät harjoitukset ja leikit.

9.1 Tutustuminen

Tavoitteena tutustuminen.

Tuokion rakenne:

- Alkupiiri: istutaan viltillä, kerrotaan ketä ollaan ja miksi ollaan täällä
- Alkuvenyttely/jumppa: jännityksen purkua, seisotaan piirissä, jokainen vuorollaan näyttää jonkin liikkeen, jonka muut tekevät perässä
- ”Hedelmäsalaatti”: tutustumista, seisotaan piirissä, ohjaaja kertoo jonkin asian, jos asia sopii itseen niin vaihdetaan paikkaa
  - ketkä kaikki asuvat Uudessaniityssä/Kyläsaarella/jossain muualla
  - kenellä on kissa/koira/jyrsijä
  - ketä on käynyt uimassa/Yyterissä kesällä
  - kenelle on punaista/keltaista/sinistä päällä
  - ketä aloitti ekaluokan tällä viikolla
- Töpselihippa: energian purku, kaksi hippaa, kun hippa saa kiinni, laitetaan kädet lantiolle töpseliksi, kaveri voi pelastaa laittamalla omat kädet töpseliin.
- Loppupiiri: istutaan viltillä, kiitetään

RYHMÄ 1

Aloitimme tuokion istumalla vilteillä ulkona. Tuokion ensimmäisenä ”leikkinä” oli kertoa oma nimi ja jokin asia mistä tykkää. Lapset olivat innostuneita ja kertoivat mielellään tykkäämistään asioista, olisivat halunneet kertoa myös enemmän.

Toisessa leikissä osa lapsista jännitti omaa vuoroaan eikä meinannut keksiä mitään liikettä. Toiset tekivät taas vähän enemmän, keksivät helposti liikkeen ja olisivat halunneet keksiä myös lisää.

Kolmantena leikkinä oli hedelmäsalaatti, jonka muokkasimme tälle ryhmälle sopivaksi. Lapset eivät jaksaneet enää kunnolla keskittyä eikä pysyä piirissä. Leikkiin tuli mukaan myös pelleilyä, jolloin vaihdettiin paikkaa vaikka ei olisi kuulunut.

Neljäntenä leikkinä oli töpselihippa. Lapset eivät kuunnelleet kunnolla ohjeita, mutta me ohjaajat olisimme voineet ne myös paremmin kertoa. Ohjaajat olivat hippoina. Ekaluokkalaiset olivat tosi nopeita eikä heitä meinattu saada kiinni. Alue oli myös liian suuri, sillä osa oppilaista meni rajoille vain seisomaan. Pari lasta ei myöskään halunnut ollenkaan leikkiä vaan seurasivat vain sivusta.

Tämän jälkeen menimme loppupiiriin, jossa juttelimme hetken aikaa tuokiosta ja siitä, mikä oli kivoin leikki. Töpseli hippa oli suosikki, mutta myös paikan vaihto leikki oli kiva joidenkin mielestä. Kaikilla oli kuitenkin hauskaa koko tuokion ajan.

Ensimmäiseen tuokioon valmistautuminen oli haastavaa, koska emme tunteneet ryhmää emmekä tiene millaisia lapset ovat. Aika oli myös loppua kesken, koska tuokiot kestivät vain 30 minuuttia, vaikka alun perin olimme suunnitelleet tuokioiden ajaksi 45 min. Tuokion jälkeen lapset olivat menossa syömään, joka myös vaikutti keskittymiseen. Lopussa monet alkoivat sanomaan, että heillä on nälkä.

RYHMÄ 2

Lapset tulivat rauhallisemmin alkupiiriin kuin edellinen ryhmä. He alkoivat heti jutella ja kertomaan välitunnilla tapahtuneesta kiusaamistilanteesta. Keskustelimme vähän aikaa asiasta ja aloitimme esittäytymisen. Opettaja tuli esittäytymiskierroksen lopussa mukaan ja hän myös kysyi kuulemastaan kiusaamistapahtuneesta. Näin pääsimme taas aiheeseen ja puhuimme kiusaamisesta ja siitä, että oppilas toimi oikein kun kertoi aikuiselle. Opettaja lupasi selvittää asian oppilaan kanssa seuraavana päivänä.

Tämän luokan kanssa venyttelyleikki sujui myös hyvin. He jaksoivat keskittyä paremmin. Yksi oppilas ei keksinyt liikettä, mutta hänelle annettiin mahdollisuus näyttää oma liikkeensä myöhemmin. Osa liikkeistä sisälsi maassa pyörimistä, joten myös ruohonvihreää väriä saatiin housuihin.

Hedelmäsalaatissa oppilaat olisivat halunneet kertoa enemmän itsestään. He myös pelleilivät, mutta jaksoivat silti leikkiä ja kuunnella ohjeita. Välillä pidimme taukoa leikistä ja pyysimme kaikki takaisin piiriin ja kuuntelemaan taas muita.

Töpselihipan ohjeistus sujui paremmin, koska olimme vielä piirissä ja kerroimme ohjeet tarkemmin ja kertosimme ne muutamaaan kertaan. Näytimme piirissä esimerkiksi, kuinka kuuluu jäädä kun hippa saa kiinni ja kaikki oppilaat harjoittelivat sitä. Näytimme myös rajat tarkemmin ja useaan kertaan. Hipaksi valitsimme nyt kolme oppilasta, jotka olivat heti innokkaita hippoja. Vaihdoin hipat myös kerran, jolloin halusi enää kaksi oppilasta hipaksi, joten toinen meistä ohjaajista meni myös hipaksi. Alue oli sama kuin toisella ryhmällä, eli liian suuri. Leikki kuitenkin sujui hyvin.

Loppupiirissä aika meinasi taas loppua kesken, emmekä ehtineet paljoa keskustella muuta, kuin kysyä mikä oli kivointa. Kiitimme myös oppilaita ja kehuimme heidän hyvää käytöstään ja sitä, että jaksoivat kuunnella meidän ohjeemme. Oppilaat pääsivät tämän jälkeen kotiin.

Tuokiot menivät hyvin, mutta ensi kerralle osaamme taas varautua paremmin. Ajan käyttöä meidän tulee miettiä, sillä aika kului erittäin nopeasti ja meillä oli selvästi liikaa ohjelmaa. Myös ohjeiden antamiseen meidän tulee keskittyä itsekin paremmin, jotta ne ovat selkeämmät. Energisiä ja kivoja lapsia.

Ensimmäisen tuokion tavoitteenamme oli tutustuminen. Lapset selvästi olivat jo vähän ehtineet tutustua ja osalla oli jo tietyt entuudestaan tutut kaverit.

9.2 Kaveruus ja luokkahenki

Tavoitteena tutustuminen, ryhmyttäminen ja keskustelu kavereista ja luokkahengestä.

Rakenne:

- Alkupiiri: istutaan viltillä, kysytään miten on ensimmäinen kouluviikko mennyt, kysellään kuulumisia, kerrotaan mitä tänään tehdään ja painotetaan kuuntelemisen merkitystä.

- Hirmuinen mustekala: energian purku, kerrotaan säännöt niin, että lapset istuvat vilttien päällä, ohjaajat näyttävät mallia,

- ranta: juostaan toiseen päähän

- laiva: juostaan toiseen päähän

- rapu: kaverin kanssa selät vastakkain ja jalkojen välistä kiinni

- silliparvi: mennään kaikki yhteen kasaan

- hirmuinen mustekala: otetaan kaikki toisten ”lonkeroista” kiinni

Käydään läpi rajat, jos pariton määrä toinen ohjaaja menee mukaan leikkiin.

- Loppupiiri: jutellaan kaveruudesta, miksi on tärkeää, että kaikilla on kavereita, millainen on hyvä kaveri, mitä voi tehdä, että on itse hyvä kaveri, tehdään luokan välinen verkko, heitetään lankarullaa aina vastapäätä istuvalle oppilaalle, niin, että pidetään omasta kohdasta kiinni.

RYHMÄ 1

Alkupiirissä kysyimme kuulumisia ja miten on ensimmäinen kouluviikko mennyt. Kaikkien mielestä koulussa oli ollut kivaa. Kerroimme mitä tuokiossa teemme ja painotimme sitä, että on tärkeää kuunnella ohjaajien ohjeita sekä muita oppilaita.

Lähdimme leikkimään ”hirmuinen mustekala”- leikkiä. Kerroimme ohjeet niin, että oppilaat vielä istuivat vilttien päällä. Apunamme oli kuvakortteja. Oppilaat jaksoivat kuunnella hienosti ohjeet ja lähtivät innoissaan mukaan leikkiin. Toinen ohjaajista oli

mukana leikissä, sillä lapsia oli pariton määrä. Alue oli eri, kuin ensimmäisessä tuokiossa. Tämä sujui paremmin, sillä pienensimme aluetta.

Leikin jälkeen juttelimme kavereudesta ja sen merkityksestä. Kyselimme oppilaita, miksi on tärkeää, että kaikilla on kavereita, millainen on hyvä kaveri ja miten voisi itse olla hyvä kaveri. Saimme hyviä vastauksia. Eräs oppilas sanoi, että on tärkeää, että kaveri antaa olla yksin jos toinen niin haluaa. Toinen oppilas taas sanoi, että kaverin täytyy jakaa kaikki lelut. Esille tuli myös se, että ketään ei saa kiusata eikä ketään saa jättää yksin. Jos näkee jonkun yksin koulunpihalla, tulee hänet hakea mukaan leikkiin. Osa oppilaista puhui paljon, toiset taas kuuntelivat enemmän.

Kun olimme hetken aikaan jutelleet, teimme verkon. Oppilaat jaksoivat tähänkin keskittyä hienosti. Kun verkko oli valmis, puhuimme siitä miten tärkeää on, että kaikki pitävät kiinni verkosta, eivätkä päästä siitä irti. Vertasimme sitä koululuokkaan, sillä luokasta tulee oma verkostonsa ja siihen tulee kaikkien oppilaiden sitoutua. Koitimme myös sitä, että kun yksi päästää irti niin verkon saa vielä korjattua. Lopuksi päästimme kaikki verkosta irti ja siitä tuli vain yksi suuri sotku.

RYHMÄ 2

Oppilaat olivat hyvin energisiä eikä keskittyminen aina riittänyt ohjaajien ohjeisiin. Alkupiirissä kerroimme, että on tärkeää kuunnella muita. Kysyimme kuulumisia ja miten koulussa on mennyt. Yksi oppilas nosti esille sen, ettei pitänyt koulusta, sillä oli saanut jälki-istuntoa. Muuten muut sanoivat, että kivaa on ollut.

Aloitimme samalla leikillä, hirvuinen mustekala. Kerroimme ohjeet samalla tavalla kuin edelliselle luokalle. Leikki oli villiä, mutta sujui silti hyvin.

Tämän jälkeen loppupiirissä juttelimme kavereudesta. Muutama oppilas jaksoi vastata kysymyksiimme, mutta kun yksi sanoi, ettei keksi mitään niin ei muutkaan keksineet. Aihe olisi puhuttanut joitain oppilaita paljon enemmän ja uskomme, että he olisivat halunneet asiasta vielä enemmän keskustella. Tiukan aikataulun takia aloimme tehdä verkkoa. Lankakerämme ei meinannut pysyä kasassa, joten välillä

jouduimme selvittämään solmuja. Saimme kuitenkin verkon tehtyä, mutta verkon tarkoituksen purkaminen jäi mielestämme vajaaksi.

Tuokioissa oli jälleen suuri ero. Ensimmäisellä kerralla rauhallisempi luokka oli tällä kertaa villimpi. Uskomme, että tähän vaikuttaa tuokioiden ajankohta ja se, mihin aikaan oppilaat ovat tulleet kouluun ja mitä ovat siellä ehtinyt tehdä. Mietimme, voiko myös takana ollut viikonloppu vaikuttaa oppilaiden keskittymiskykyyn. Tuokiot menivät kuitenkin kaikin puolin hyvin.

Toisen tuokion tavoitteenamme oli edelleen tutustuminen mutta myös kaveruudesta ja kavereista puhuminen. Keskustelutilanteissa tuli hyvin selväksi puheliaat oppilaat ja sivusta seuraajat. Keskustelut olisi voitu tehdä myös pienryhmissä, jotta kynnyks lähteä mukaan keskusteluun olisi ollut pienempi ja keskittyminen olisi ollut helpompaa. Kuitenkin halusimme pitää luokan yhdessä. Keskustelutilanteissa nousi myös ajatukseksi se, että täytyykö kaikkien vastata jotain vai annammeko vain puheenvuorot niille, joilla on aiheesta sanottavaa. Pakottaminen ei ole ikinä hyvä asia, mutta huomasimme, että kun yksi oppilas sanoo, ettei keksi mitään sanottavaa, muut ottavat mallia.

9.3 Toisen huomioonottaminen ja hyvät käytöstavat

Tavoitteena ryhmäyttäminen ja herättää ajatuksia kiusaamisesta sekä kavereista.

- Alkupiiri: tervehdykset, kuulumiset, ”onko korvat mukana”? kerrotaan mitä tullaan tekemään tuokion aikana.

- Maapallo tarina:

Piirretään aluksi niin suuri ympyrä, että kaikki osallistujat mahtuvat sen sisälle. Leikin vetäjä aloittaa seuraavasti: Kerron teille tarinan, jossa te olette pääosassa. Teidän tulee tehdä niin kuin tarinan ihmiset tekevät. On yksi sääntö, jota teidän tulee noudattaa. Kun taputan käsiäni (vetäjä taputtaa käsiään kaksi kertaa), teidän täytyy pysähtyä ja kuunnella miten tarina etenee.

Tämän jälkeen vetäjä aloittaa tarinan: ”Olipa kerran maapallo. Se oli suuri, kuten ympyrämme. Maapallolla asua ihmisiä, jotka kävelivät ympäriinsä...” Vetäjä odottaa hetken ja osallistujat kävelevät ympäriinsä sisällä. Vetäjä voi vielä lisätä tarinaan, että maapallon ihmiset eivät huomaa toisiaan, jolloin osallistujat katselevat vaikkapa jalkoihinsa.

Vetäjä taputtaa käsiään ja tarina jatkuu: ”Eräänä päivänä ihmiset huomasivat, etteivät olekaan yksin maapallolla! Seuraavana aamuna, kun he lähtivät taas kävelemään ympäriinsä, he päättivät katsoa toisiaan silmiin.” Osallistuja kulkevat ympyrän sisällä ja katsovat toisiaan silmiin.

Vetäjä taputtaa käsiään: ”Huomasitko, miten erilaista on, kun katsot toisia silmiin? Mitä muuta voisit tehdä, kun haluat tutustua muihin paremmin? (Osallistuja ehdottaa eri asioita.) Kyllä! Aivan oikein, hymyillä! Ja seuraavana aamuna ihmiset päättivät katsoa toisiaan silmiin ja hymyillä.” Osallistujat kulkevat hetken ympyrässä, katsovat toisiaan silmiin ja hymyilevät.

Vetäjä taputtaa käsiään: ”Ihmiset pitivät hymyilystä niin paljon, että seuraavana päivänä he päättivät saada vielä paremman kontaktin muihin ja alkoivat kätellä toisiaan. He kulkivat ympäriinsä katsoen toisiaan silmiin, hymyilivät, kätelivät, tervehtivät sanoin hei ja esittelivät itsensä.” Osallistujat sanovat kätellessään ”Hei, nimeni on...” Vetäjä taputtaa käsiään: ”Luuletteko, että pystytte tervehtimään toisianne koskettamalla varpailta toisen varpaita?” Osallistujat tekevät näin.

Vetäjä taputtaa käsiään: ”Luuletteko, että pystytte tervehtimään toisianne koskettamalla olkapäällä toisen olkapäätä?” Osallistujat tekevät näin. Vetäjä voi keksiä lisää omia tapoja tervehtiä. Vetäjä muistuttaa myös osallistujia koko ajan siitä, että he muistavat katsoa toisiaan silmiin ja hymyillä. Leikin loppuksi vetäjä pyytää osallistujia yhdistämään kaikki tervehdykset peräkkäisiksi.” (Koulurauhan WWW-sivut).

- Loppupiiri: Keskustellaan edellisestä leikistä, miltä tuntui olla yksin maapallolla, miltä tuntui alkaa ottaa kontaktia muihin, mitä opittiin, puhutaan kiusaamisesta ja siitä, mitä kuuluu tehdä jos kiusataan, kiitokset.

RYHMÄ 1

Alkupiirissä vaihdoimme kuulumisia ja kyselimme, että ovatko lapset ottaneet korvansa mukaan, ja kokeilimme kaikki omat korvamme läpi. Osa lapsista sanoi, että korvat jäivät kotiin, mutta lupasimme antaa heille ”lainakorvat” jotta pystyvät kuuntelemaan ohjeita ja osallistumaan harjoitukseen. Kerroimme sen jälkeen, mitä tänään teemme ja siirryimme harjoituksen pariin.

Harjoituksenamme oli ”Maapallotarina”. Toinen ohjaajista meni harjoitukseen mukaan ja toinen luki tarinaa puhelimen muistista. Olimme valmiiksi rajanneet alueen piirtämällä sorakentälle ympyrän, jonka sisällä harjoitus tehtäisiin. Harjoituksessa oli tärkeää tehdä juuri tarinan ihmisten mukaan, kaikkien piti matkia ja seurata samaa ohjetta. Harjoituksessa olennaista oli, että tarinan ihmiset ensin olivat huomaamatta toisiaan kun kävelivät maapallolla, ja siitä vuorovaikutus kehittyi eteenpäin katsekontaktista kättelyyn, ja jopa hassuihin tapoihin tervehtiä. Lapset seurasivat tarinaa tarkkaan ja sitä jaksotti hyvin ohjaajan taputus, kun seuraavaan kehitysvaiheeseen piti siirtyä. Lapset pitivät tarinasta ja tekivät innokkaasti ohjeiden mukaan. Kun piti tervehtiä olkapäillä, huomasimme, että välillä menivät olkapäät ja kyynärpäät sekaisin.

Loppupiirissä keskustelimme tarinan sisällöstä ja siitä, miltä tuntui missäkin tarinan vaiheessa leikkiä ihmistä, joka ei ensin katsonut toisia kohti, ja miltä tuntui kuin sai alkaa tervehtimään toisia ja olemaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Lasten mielestä oli outoa ja hassua aluksi olla huomaamatta muita, kun ei saanut olla vuorovaikutuksessa toisten kanssa.

RYHMÄ 2

Toisen ryhmän kanssa aikataulu oli tiukka. Vaihdoimme kuulumiset nopeasti ja siirryimme saman tien sorakentälle maapallolle harjoituksen tekemiseen.

Maapallotarina lähti taas hyvin käyntiin, lapset olivat mukana ja noudattivat ohjeita. Toinen ohjaajista oli mukana leikissä, ja huomasi leikissä mukana ollessaan, että ta-

rinan vaiheessa, jossa piti katsoa toista silmiin ja hymyillä, maapallolla oli erittäin mukava tunnelma. Lapset noudattivat ohjeita, katsoivat silmiin ja hymyilivät, mutta sen lisäksi maapallon sisällä oli iloista ”hymäilyä” lasten keskuudessa.

Keskustelimme toisenkin ryhmän kanssa maapallotarinarista heränneistä ajatuksista. Vastaukset olivat hyvin erilaisia kuin toisen ryhmän kanssa. Heidän mielestään oli normaalia, kuten maapallotarinan alussa, kävellä katse maassa ja olla huomioimatta muita ympärillä olevia ihmisiä. Ihmettelimme tätä ääneen, mutta keskustelussa oli mukana huumoria ja pelleilyä. Lähdimme siihen mukaan, jotta saisimme lasten kanssa enemmän keskustelua aikaiseksi. Sen takia kysyimme, että oliko sitten taas outoa katsoa toisia silmiin ja hymyillä. Tietenkin osa vastasi tähän, että kyllä. Saimme kuitenkin lopuksi mukavaa keskustelua aikaiseksi. Kiitimme lapsia ja kerroimme lapsille, koska tulemme uudelleen.

Maapallotarinarissa molemmissa ryhmissä mentiin välillä parhaan kaverin perässä. Sen takia oli hyvä, että toinen ohjaaja oli mukana leikissä, jotta pääsi välillä kavereiden väliin erottamaan heitä. Ohjaajan tarkoitus olikin näyttää piirissä esimerkkiä, yrittäen käydä mahdollisimman monen lapsen luona noudattamassa tarinan ohjeita.

Tämän tuokion tavoitteenamme oli opettaa lapsille, kuinka tärkeää kommunikointi muiden kanssa on. Maapallotarinaa purettaessa pääsimme puhumaan kiusaamisesta ja myös vähän yksinäisyydestä. Puhuimme hymyilyn merkityksestä ja silmiin katsoimisesta. Uskomme, että lapsille heräsi ajatuksia leikistä. Huomasimme myös, että aloimme tulla lapsille enemmän tutuiksi ja osa heistä olisi halunnut enemmän aikaa jutella meidän kanssamme. Tuokioidemme aika oli kuitenkin niin rajallista, että siihen ei voitu varata kovinkaan paljon aikaa, vaikka se olisi ollut lapsille tärkeää.

9.4 Koulukiusaaminen, mitä se on ja miten ilmenee koulussa

Tavoitteena ryhmäyttää ja tutustuttaa, puhua koulukiusaamisesta ja havainnollistaa sen vaikutuksista tehtävän avulla.

- Alkupiiri: tervehdykset, mitä kuuluu, mitä tullaan tekemään.

- Vessanpytty-hippa: energian purku, kun hippa saa kiinni, jäädään puoliksi istuvaan asentoon toinen käsi ylhäällä vetimenä. Kaveri pelastaa niin, että ”istuu vessanpytylle” ja vetää vessan.

- paperin rytistys- tehtävä, piirrä ensin paperiin kaverin kuva, sen jälkeen rytistä paperi. Tämän jälkeen, koita saada paperista yhtä suoraksi ja puhtaaksi kuin se oli ennen.

- Loppupiiri.

RYHMÄ 1

Alkupiirissä vaihdoimme kuulumiset ja kysyimme onko raskas kouluviikko takana. Aikataulumme oli tiukka, joten lähdimme melkein heti leikkimään vessanpytty-hippaa. Leikki oli osalle lapsista tuttu, joten otimme heidät mukaan kertomaan leikin säännöistä. Olimme edelleen piirissä ja jokainen harjoitteli, kuinka kuuluu jäädä jos hippa saa kiinni. Lapset tykkäsivät hipasta. Yksi tavoite onkin, että tuokioissa on hauskaa.

Hipan jälkeen menimme vilteille istumaan ja jaoimme lapsille valkoiset paperit ja kynät. Kerroimme heille, että niistä täytyy pitää hyvä huolta. Sen jälkeen pyysimme lapsia piirtämään paperille kaverin tai jonkun ihmisen. Osa olisi halunnut enemmän aikaa piirtämiseen, jotta olisi saanut haluamansa lopputuloksen. Ohjeistimme heitä piirtämään yksinkertaisen ja helpon hahmon. Kun kaverit oli piirretty, pyysimme heitä rypistämään paperin niin pieneksi palloksi kuin mahdollista. Osa lapsista nousi ylös ja myös vähän talloi paperia ja hyppi sen päällä kun taas osa vain rypisti sen. Tämän jälkeen pyysimme heitä avaamaan paperin varovasti ja suoristamaan sitä yrittäen saada siitä samanlaisen kuin se oli aluksi.

Paperin rypistyksen tarkoituksena oli kuvastaa koulukiusaamisesta jääviä jälkiä. Jos toiselle sanoo pahasti tai lyö toista, voi sitä pyytää anteeksi, mutta se ei välttämättä ikinä unohdu. Kerroimme lapsille tästä ja puhututimme heitä tästä aiheesta. Yksi lapsista sanoi, että aina täytyy pyytää anteeksi. Kehotimme lapsia säästämään paperit,

jotta voivat näyttää niitä kotona ja kertoa, mitä niille on tehty. Toivomme, että harjoituksen tarkoitus jäisi lapsille paremmin mieleen, kun he säästäisivät kuvat ja puhuisivat siitä myöhemmin.

Lopussa kiitimme taas lapsia ja kerroimme, että tulemme vielä maanantaina pitämään viimeisen tuokion.

RYHMÄ 2

Alkupiirissä tervehdimme ja kyselimme kuulumisia. Osa lapsista sanoi, että kouluviikko on ollut raskas. Joku taas sanoi, että kaikki on ollut kevyttä. Aloitimme heidän kanssaan myös nopeasti vessanpytty-hipan. Lapset olivat leikkineet tätä leikkiä edellisenä päivänä liikuntatunnilla joten leikki oli heille tuttu. Kävimme läpi rajat ja kaksi lapsista halusi hipoiksi. Leikki sujui hyvin ja innokkaasti.

Tämän ryhmän kanssa menimme sisälle paperinrytistystä varten, sillä ulos tuli paljon muita lapsia. Istuimme lattialla ringissä ja kerroimme ohjeet samalla tavalla kuin toiselle ryhmälle. Lapset noudattivat ohjeita ja piirsivät kaverin nopeasti. Paperin rypistäminen meni rauhallisesti sääntöjä noudattaen. Opettaja oli seuraamassa tuokioita ja välillä komensi lapsia rauhoittumaan. Huomasimme, että välillä kun opettaja lähti pois, niin ilmeni levottomuutta. Opettajan läsnäolo rauhoitti lapsia.

Jututimme lapsia ja kerroimme heille myös tämän tehtävän tarkoituksesta. Paljoa emme saaneet vastauksia lapsilta tässä ryhmässä, mutta uskomme, että heille jäi tästä ajatuksia mieleen. Pyysimme myös heitä säilyttämään paperit ja kertomaan tästä esimerkiksi vanhemmille.

Tuokiot sujuivat hyvin. Levottomuutta oli hieman, mutta sitä aina kun on kyse pienistä lapsista. Tämän tuokion aikana huomasimme opettajan auktoriteetin vaikutuksen lapsiin. Huomasimme myös, että tytöt seuraavat ohjaajia tarkemmin kuin pojat. Uskomme, että he arvostavat enemmän naispuolisia ohjaajia. Toinen ohjaajista pääsi jopa yhden tytön kaveriksi, kun pyydettiin piirtämään kaveri paperille. Mietimme, jos meillä olisi mukana miespuolinen ohjaaja, jaksaisivatko pojat keskittyä paremmin ja kiinnittäisivätkö he enemmän huomiota ohjaajaan. Olemme myös huomanneet,

että lapset haluaisivat puhua myös paljon omista asioistaan, esimerkiksi lemmikeistä tai tulevista tapahtumista. Välillä meidän kuitenkin täytyy palata aiheeseen.

Tuokioidemme tavoitteena oli puhua koulukiusaamisesta, anteeksi pyytamisestä ja kiusaamisesta jäävistä jäljistä. Saimme käytyä asiat läpi niin kuin olimme ajatelleet.

9.5 Luokkahengen vahvistaminen ja teemojen kertailua

Tavoitteena ryhmäyttäminen ja edellisten tuokioiden purku.

- Alkupiiri: vilteillä istuen, vaihdetaan kuulumiset.

- Patsas- hippa: energian purku, kun hippa saa kiinni, jäädään patsaaksi, Kaveri voi pelastaa tulemalla vastapäätä samanlaiseksi patsaaksi.

- Se, joka... - leikki:

Ohjeet: Pyydä oppilaita ottamaan riittävästi tilaa itselleen. Luettele seuraavia väittämiä. Jos väittämät pitää oppilaan kohdalla paikkansa, hän toimii väittämän ohjeen mukaan. Voit kysyä kunkin väittämän kohdalla aiheeseen liittyviä lisäkysymyksiä. Jos aikaa on vahan, jätä osa väittämistä kysymättä. Voitte keksiä väittämiä yhdessä lisää!

- Se, joka aikoo moikkailla jatkossa enemmän, tekee kolme kyykkyhyppyä.
- Se, joka tykkää olla toisten seurassa, pyörii kolme kertaa ympäri.
- Se, joka viihtyy hyvin yksin, koskettaa ”pää, olka, peppu, varpaat”.
- Se, jolla on eläinkaveri, nostaa molemmat kädet kohti kattoa.
- Se, joka valittaa muista, heiluttaa kasia.
- Se, joka huomioi toiset, hyppii paikalla kierroksen ympäri.
- Se, joka ei jata kaveria pulaan, piirtää käsillä ison sydämen.
- Se, joka haluaa olla muille hyvä kaveri, nostaa peukut pystyyn.
- Se, joka aikoo pyytää joku kerta pariaksi sellaista, kenen kanssa ei ole aiemmin ollut, nyökkää.

Voit purkaa harjoitusta keskustelemalla: Miksi on tärkeää, että tulee toimeen erilaisen ihmisten kanssa? Miksi kannattaa olla hyvä kaveri toiselle? Miksi kannattaa pyytää pariksi sellaista, kenen kanssa ei ole aiemmin ollut parina? Miksi moikkailu kannattaa? ” (MLL:n [www-sivut](#)).

RYHMÄ 1

Aloitimme tuokion perinteisesti alkupiiristä. Kysyimme lapsilta kuulumisia ja he saivat myös kertoa, mitä ovat viikonloppuna tehneet. Kaikilla oli paljon asiaa, joten painotimme muiden kuuntelun tärkeyttä ja kunnioitusta. Lapset olivat erittäin hyvintuulisia ja jaksoivat kuunnella myös muita lapsia erittäin hienosti.

Energianpurkuleikiksi valitsimme patsashipan. Kävimme säännöt ja rajat läpi piirissä seisoen. Leikki meni hienosti ja lapset jaksoivat keskittyä myös pelastamiseen. Hipan jälkeen otimme Se, joka....- leikin. Tämänkin leikki sujui hyvin.

Loppupiirissä juttelimme siitä, mitä on jäänyt mieleen tuokioista. Kysyimme lapsilta heidän mielipiteitään ja heidän mielestään mukavinta oli ollut hippa-leikit. Myös maapallotarina mainittiin sekä hirmuinen mustekala-leikki. Opettajalta saimme myös hyvää palautetta tuokioista. Hänen mielestään tällaisia voitaisiin järjestää joka vuosi. Loppupiirissä saimme hyvin purettua tuokioita ja käytyä läpi niiden tarkoituksia. Lapset muistivat hyvin aiheita, joista olimme puhuneet. Erityisen hyvin muistettiin puheet hyvistä kavereista. Kehotimme lapsia muistelemaan myös myöhemmin asioita, joista tuokioissa käsittelimme ja olemaan yhtä reippaita koko kouluvuoden kuin olivat meidän tuokioissamme.

RYHMÄ 2

Alkupiirissä, samoin kuin edellisessä, lapset olivat puheliaita ja innokkaita. Huomasimme, että heille oli tärkeää, että kuuntelimme heitä ja kysyimme heidän kuulumisiaan. Uskomme, että me olimme lapsille jo tutumpia, joten se oli osasyynä siihen, että heillä olisi ollut meille paljon asiaa. Myös tämän ryhmän kanssa painotimme toi-

sen kunnioitusta ja toisen lapsen kuuntelemista. Jouduimme lopettamaan keskustelun, jotta ehdimme myös leikkiä.

Hippa-leikki meni hyvin. Säännöt ja rajat kävimme läpi piirissä seisoen. Tässä ryhmässä oli vähemmän innokkaita hippoja. Leikki meni kuitenkin hyvin ja lapsilla tuntui olevan hauskaa.

Se, joka...-leikissä muutama lapsi ei oikeastaan kokenut minkään väittämän pitävän paikkaansa, mutta kehoitimme häntä esimerkiksi huomioimaan jatkossa toisia enemmän. Väittämien välissä heräsi välillä keskustelua, joka liittyi asiaan. Leikki oli mukava ja sujui hyvin.

Loppupiirissä emme saaneet mielestämme purettua tuokioita niin hyvin kuin olisimme halunneet. Keskustelu ajautui muihin aiheisiin, emmekä oikeastaan ehtineet sitä enää viedä takaisin aiheeseen. Saimme kyselyä, mikä on ollut kivaa ja mistä on tykännyt. Eräs lapsi sanoi, että tykkäsi siitä, kun piirsimme kaverin kuvan ja rypistimme. Hippa-leikit ja hirmuinen mustekala myös mainittiin. Kuitenkin tuokio sujui hyvin ja kiitimme lapsia.

10 JOHTOPÄÄTELMÄT

Opinnäytetyömme aiheen muodostuttua pääsimme suunnitelman tekemiseen nopeasti kiinni. Mahdollisesta yhteistyötahosta saimme vinkin erään koulukuraattorin kautta. Otettuamme yhteyttä alakoulun rehtoriin, saimme sovittua tapaamisen ja esiteltyä aiheemme. Rehtorin kanssa tehtiin sopimus opinnäytetyön tekemisestä ja sovittiin alustavat aikataulut tuokioiden toteuttamiselle.

Teoriaosuuden ja tuokioiden suunnittelun työjako oli helppo hoitaa. Yhteistyömme sujui hyvin ja molemmat sitoutuivat omiin osuuksiinsa työssä. Tuokioiden aikataulu oli tiivis, mutta suoriuduimme siitä mielestämme hyvin. Saimme tuokioihin selkeät teemat ja tavoitteet, vaikka kohderyhmä oli meille vieras. Hyvä perehtyminen teoria-

tietoon auttoi meitä suunnittelutyössä sekä ryhmänohjauksessa. Opinnäytetyömme eteni suunnittelemamme aikataulun ja välitavoitteiden mukaan.

Varsinkin ensimmäisen tuokion sisällön suunnittelussa oli omat haasteensa, sillä kohderyhmä oli meille vieras emmekä tienneet kuinka kauan meillä on aikaa pitää tuokioita. Olimme ennen ensimmäistä tuokiota suunnitelleet ja tehneet rungon jokaiselle tuokiolle, mutta muutimme niitä matkanvarrella enemmän kohderyhmälle sopiviksi. Huomasimme, että tuokioihin vaikutti ajankohta, lapsimäärä sekä opettajan läsnäolo. Tuokioita pidettäessä oli hyvä, että ohjaajia oli kaksi, sillä toinen pystyi menemään mukaan harjoituksiin näyttämään esimerkkiä. Havainnointi oli myös tärkeää ja kahden ohjaajan voimin siihenkin pystyimme keskittymään.

Opinnäytetyömme keskeisin teema oli koulukiusaamisen ehkäisy ryhmäyttämisen avulla. Koimme, että ryhmäyttämistuokioiden pitäminen luokkaryhmälle olisi hyvä keino ryhmäyttämisen edistämiseksi. Uskomme toimintatuokioiden vahvistavan luokkahenkeä ja kehittävän koululaisten vuorovaikutustaitoja niin, että se vähentäisi koulukiusaamisen esiintymistä jo varhaisessa vaiheessa.

Havainnoimme lapsiryhmää jokaisella kerralla ja huomasimme erilaisia asioita heistä. Jo toisessa tuokiossa huomasimme tiettyjä rooleja ryhmässä. Yksi lapsi esimerkiksi oli selvästi ”ryhmänvetäjä”, sillä hänen sanaansa kuunneltiin ja hänellä oli hyviä ideoita, kuinka harjoituksessa tarvittu yhteistyö saatiin toimimaan. Valitettavasti jo nyt huomasimme myös niitä lapsia, jotka jäivät ryhmän ulkopuolelle hiljaisina sivustaseuraajina.

Opinnäytetyötämme voisi jatkaa tutkimalla keväällä lukuvuoden lopussa, onko kyseisillä luokilla esiintynyt kiusaamista ja miten hyvä luokkahenki ryhmässä on. Opettajille voisi myös teettää kyselytutkimusta siitä, miten hyvä ryhmäytyminen on vaikuttanut oppilaisiin ja heidän välisiin suhteisiinsa.

LÄHTEET

- Ahtiainen O., Alhanen, K. & Kansanaho A. 2011. Dialoginen vuorovaikutus. Teoksessa Työnohjauksen käsikirja. Tammi, 63-75.
- Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Karila, K., Nummenmaa A. & Rasku-Puttonen H. 2006. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Hämäläinen, J. & Kurki, L. T. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.
- Kaipio, K. 1999. Kasvattava yhteisö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kaukkila, V. & Lehtonen, K. 2008. Ryhmästä enemmän: käsikirja ryhmänohjaajan taitoja tarvitsevalle. Hansaprint Oy.
- Kopakkala, A. 2005. Porukka, jengi, tiimi: ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Laine, K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Keuruu: Otava.
- Launonen, L. & Pulkkinen, L. 2004. Koulu kasvuyhteisönä. PS-kustannus. Juva.
- Mannerheimin lastensuojeluliiton WWW-sivut. Viitattu 13.8.2015. <http://www.mll.fi>
- Marjanen, P., Marttila, M. & Varsa M. 2013. Pienten piirissä: Yhteisöllisyyden merkitys. Juva: PS Kustannus.
- Nivala, E. 2015. Kohti sosiaalipedagogista ajattelua, toimintaa ja opetusta?. Viitattu 13.7.2015. <http://www.sosiaalipedagogiikka.fi/kohti-sosiaalipedagogista-ajattelua-toimintaa-ja-opetusta/>
- Nivala, E. & Ryyänen S. 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Teoksessa Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2013, 9-41.
- KiVakoulun WWW-sivut. Viitattu 13.8.2015. <http://www.kivakoulu.fi>
- Koulurauhan WWW-sivut. Viitattu 10.8.2015.
http://www.koulurauha.fi/images/stories/Leikit_nettiin.pdf
- Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen: Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.
- Junttila, N. 2015. Kavereita nolla: Lasten ja nuorten yksinäisyys. Helsinki: Tammi.
- Olweus, D.1992. Kiusaaminen koulussa. Helsinki: Otava.
- Parvela, T. & Sinkkonen, J. 2011 Ekaluokkalaisten vanhemmille: Kouluun! Helsinki: WSOY
- Repo, L. 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.

Terveyden ja hyvinvointilaitoksen www-sivut. Osallisuus. Viitattu 20.8.2015.
<https://www.thl.fi/fi>

DalMason, R. & Kuosmanen, V. 2008. Subjektiuden ja emansipaation edistäminen on 2000-luvun sosionomin sosiaalipedagogisen ammatin ja työn ydintä. Teoksessa Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Viitattu 20.8.2015.
http://www3.tokem.fi/kirjasto/tiedostot/Viinamaki_A_2_2008.pdf

